

**TÜRKİYE'NİN POLİTİK KÜLTÜRÜ
ARAŞTIRMASI**

İSTANBUL UYGULAMASI SONUÇLARI

**Proje Sorumluları:
Prof. Dr. Yılmaz ESMER
Prof. Dr. İlkay SUNAR
Dr. Şahin ALPAY**

**TÜRKİYE SOSYAL EKONOMİK
SİYASAL ARAŞTIRMALAR VAKFI**

"POLİTİK KÜLTÜR VE DEMOKRASİ" ARAŞTIRMASI

Türkiye Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı'nın (TÜSES) desteğiyle yürütülen "Politik Kültür ve Demokrasi" konulu araştırma projesinin İstanbul ölçeğinde yapılan ön (pilot) araştırmasının raporu aşağıda sunulmaktadır.

Söz konusu araştırma, 18 yaş üzerindeki tüm İstanbul halkını temsil eden 434 kişilik bir örneklemle yüzyüze görüşmeler yoluyla 1993 yılının Şubat ve Mart aylarında yapıldı. Araştırmada kullanılan soru kağıdı, proje sorumluları Prof. Dr. Yılmaz Esmer, Prof. Dr. İlkay Sunar ve Dr. Şahin Alpay tarafından hazırlandı. Alan çalışması ve istatistik değerlendirme Prof. Dr. Yılmaz Esmer'in yönetiminde Boğaziçi Üniversitesi Araştırma Grubu tarafından gerçekleştirildi.

İlişikte bulacağınız, araştırmanın toplu sonuçlarını değerlendiren rapor, Dr. Şahin Alpay tarafından; araştırma sonuçlarının bir bölümünü yorumlayan "Demokrasi Toplum İçin Ne İfade Ediyor" başlıklı inceleme ise Prof. Dr. İlkay Sunar tarafından kaleme alındı.

Sunulan araştırmanın ortak sorumluları yukarıda adları geçen araştırmacılarıdır.

DEMOKRASİ TOPLUM İÇİN NE İFADE EDİYOR

Prof. Dr. İlkay SUNAR

Demokratik rejimin bir ülkede yerleşmesi birçok etkene bağlıdır. Bunlar arasında, ülkenin tarihsel mirası, kalkınmışlık düzeyi, orta sınıfın genişliği, eğitim düzeyi, sivil toplum geleneği, siyasal elitlerin demokrasiye yaklaşımları, ülkenin siyasal kültür yapısı ve temel değerleri, uzlaşma kapasitesi, vs. sayılabilir.

Kitlelerin demokrasiyi benimsemesi, sahiplenmesi ve desteklemesi rejimin dayanıklılığı ve sürekliliği açısından yaşamsal önem taşır. Bu açıdan bakıldığında, siyaset bilimi literatüründe demokrasilerin iki temel dayanağı olduğu ileri sürülmektedir.

Bunlardan biri, demokratik kurum, süreç ve normların kitle inanç ve değerleri ile uyumlu olması; diğeri ise, kitlelerin sosyal ve ekonomik beklenti ve sorunlarının seçilmiş hükümetler tarafından çözüme kavuşturulması olarak özetlenebilir.

Demokrasinin ne anlama geldiği, ne gibi şeylerle ilgili olduğu sorulduğunda İstanbulluların demokratik düzeni bu iki boyutta değerlendirdikleri görülüyor. Demokrasiye hem bir **yönetim biçimi** hem de bir **sosyal işlev** niteliği atfedilmekte. Büyük bir çoğunluk demokrasinin özgürlük ve eşitliğe dayalı halk yönetimi anlamına geldiğini belirtiyor (%92); yine büyük bir çoğunluk demokrasi ile ülkenin kalkınması, toplumsal ve ekonomik sorunların çözümü arasında ilişki kuruyor (%87). Başka bir deyişle, İstanbullular demokrasiyi hem özgürlük ve eşitliğe dayalı bir yönetim biçimi, hem de toplumsal sorunlara bir çare olarak algılamakta.

İstanbul halkının siyasal kurum ve normlara ilişkin tutumları hem demokrasiyle uyumlu olan "**özgürlükçü - çoğulcu**" nitelikler; hem de uyumsuz olan "**denetimci - yasakçı**" nitelikler taşıyor.

İstanbulluların % 84'ü Türkiye'de iki veya daha çok parti olması; % 81'i belediye başkanlarının, % 55'i valilerin seçimle işbaşına gelmesi gerektiğini, % 77'si de seçimle gelen bir hükümeti, iyi bir diktatöre tercih edeceğini belirtirken; % 87'si halkın oy hakkı sayesinde hükümetleri etkileyebileceğine inanmakta. Bu tablo bize genelde İstanbulluların demokratik rejimin özgürlükçü ve çoğulcu kurumlarını benimsediğini ve onlara sahip çıktığını gösteriyor.

İstanbul halkının temel inanç ve değerlerinin, demokratik bir siyasal kültür ile ne oranda uyumlu olduğu sorusuna gelince % 71'i kendisini "**çok veya oldukça**" dindar görmekte, % 86'sı da dini "**önemli**" saymakta. Öte yandan İstanbulluların % 87'si "**laikliğin de önemli**" olduğunu belirterek, din konusunda özel ile kamusal alanı ayırdığı konusunda

ipuçları veriyor.

Nitekim İstanbulluların % 68'i özel bir kurum olan aile ile ilgili olarak imam nikahını gerekli görürken, % 80'i kamusal bir kurum olan mahkemelerde bir erkeğin şahitliğinin iki kadına eşit sayılmasını reddediyor. Bunun yanında % 61'i oruç tutan, % 50'si de namaz kılan İstanbulluların % 73'ü kadınların örtünmesinin zorunlu tutulamayacağını; bunun kişiye bağlı bir tercih olduğunu belirtmekte.

Ancak başka bazı sorularda, özel-kamusal alan ayrımı aynı niteliği korumuyor. Örneğin, dinin eğitim sisteminde söz sahibi olmasını isteyenler (%43), din derslerinin zorunlu olması gerektiğine inananlar (%46) ve dinin devlet işlerine karışması gerektiğini düşünenler (%30) hiç de küçük birer azınlık değil.

İstanbullular dinsel değer ve kuralların genellikle özel yaşamda geçerli olması yönünde genel bir eğilim gösterirken; özellikle eğitim konusunda laiklikten taviz vermeye yatkın görünmekte.

Bu sonuçlar, toplumun özel hayatta dindarlığa önem verdiğini; kamusal düzeydeki tutumunun ise bazı alanlarda dinsel boyut taşıdığını gösteriyor. Ancak hem laikliğe hem demokrasiye önem verilmesi, dinin genelde kamu düzeninin dışında tutulması gerektiğine inanıldığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. İstanbulluların din anlayışları ile demokratik yönetim biçimi arasında uyumsuzluktan çok uyum olduğu söylenebilir.

Ne var ki, İstanbulluların kültür yapısında demokratik normlara ters düşen yanlar olduğu da gözleniyor. Örneğin, demokratik dünya görüşü, bireyin kaderini belirleyebilecek kapasite ve iradeye sahip olduğu inancına dayanırken, İstanbulluların % 40'ı **"iradeye oranla kaderin"** daha belirleyici olduğuna inanıyor; % 38'i iradeye ağırlık verirken, % 22'si bu konuda kararsız. Öte yandan İstanbulluların % 13'ü **"bazılarının doğuştan şanslı"** olduğuna inanmakta.

Ne var ki, başarıda en önemli etkenin ne olduğu sorusunu, İstanbulluların % 12'si **"şans"** diyerek yanıtlarken, % 88 başarının **"bilgi, beceri ve çalışma"** ile elde edildiğini düşünüyor. Bu çelişkili tutum, yoruma açık görünmekte.

İstanbul halkının kültür yapısına ilişkin bir diğer özellik ise, toplumsal ve kişisel farklılığa pek hoşgörü ile bakılmayışı. Örneğin, İstanbulluların büyük çoğunluğu eşcinsellerin (% 87) ve evli olmadan birlikte yaşayan çiftlerin (% 61) komşu olmalarını istemiyor.

İstanbulluların siyasal kültürlerinin bir başka **"denetimci-yasakçı"** boyutu da basına karşı tavırlarında ortaya çıkmakta. Araştırmaya katılanların yarısından fazlası, **"ülke çıkarlarına aykırı haberlerin"**, **"açık seçik yazı ve resimlerin"**, **"demokrasi karşıtı yazıların"** ve **"dine ters yazıların"** yasaklanması gerektiği kanısında.

İstanbul halkının genelde demokratik kurumları destekleyip sahiplendiklerine; temel inanç ve kültürel değerlerinin demokratik kültür ile **"orta"** düzey bir uyum içinde olduğuna değindik. Demokratik düzenin ikinci dayanağı olan toplumsal sorunların çözümü ve

beklentilerin tatmini konusundaki tutumlara baktığımızda ise, İstanbul halkının halinden memnun olmadığını; hatta düş kırıklığı içinde, siyaseti ve hükümetleri etkilemekte kendini güçsüz hissettiğini görüyoruz.

İstanbulluların büyük çoğunluğuna göre, toplumun en büyük sorunları "enflasyon" ve "terör". Yüzde 72'sine göre, siyasetin "amacı", "huzur ve düzenin" sağlanması ve "pahalılıkla mücadele". Devletin fiyatları kontrol etmesi (%90) ve pahalı mal satanları cezalandırması (%89) gerektiğine inanlar büyük çoğunlukta.

Başka bir deyişle, vatandaşlar siyaset ve devletin amaçlarını toplumsal sorunları çözmek ve ekonomik refahı sağlamak olarak görmektedir, fakat bu konularda düş kırıklığı içindedir.

İstanbulluların çoğu politikacıların pek faydalı olmadıklarını (%42'sine göre "zararlı"); hükümetlerin oy endişesiyle hareket ettikleri için gerekli kararları alamadıklarını (%86); partilerin seçimlerden sonra seçmenleri unuttuklarını (%76); vatandaşın sorunlarıyla ilgilenmediklerini (%70) düşünmektedir. İlginç bir nokta, İstanbulluların %67'sinin **Silahlı Kuvvetleri** Türkiye'de demokrasinin teminatı olarak görmesidir. Bu bulgular, hükümet, parti ve politikacılara duyulan güvensizliğin yaygın olduğunu göstermekte.

İstanbullu kendini, hükümetler ve politikacılar karşısında oldukça güçsüz hissediyor. Siyasetle medyayı takip ederek ilgileniyor; kendisini aktif bir oyuncudan daha çok pasif bir seyirciye benzetiyor. Hükümetlere sesini duyurabileceğine inanmıyor (%76). Haksız muamele gören vatandaşın hakkını aramasının "zor" veya "imkansız" olduğunu düşünüyor (%89).

Kitlelerin hükümet ve siyasetçilerin toplumsal beklentilere cevap vermekten uzak olduklarını düşünmesi ve siyaseti etkileyebilme kapasitesi açısından kendini bu denli güçsüz görmesi, demokratik düzenin gelişmesi ve yerleşmesine olumsuz etki yapabilir.

Ne var ki, İstanbul halkı parti ve politikacılara ve hükümetlere duyduğu güvensizliği, demokratik rejimi sorgulamaya ve alternatif bir rejim tercihine kadar vartırmıyor. İstanbulluların büyük çoğunluğu (algıladıkları biçimde) "demokrasinin" kendileri için önemli (%94) olduğunu söylüyor. İstanbulluların bir rejim olarak demokrasiyi hükümet politikalarından ayırdığını; siyaset ve siyasetçilere duyduğu güvensizliğe rağmen demokrasiden vazgeçmediğini söyleyebiliriz.

Demokratik normlar ile eğitim, meslek ve gelir grupları arasındaki ilişkiyi incelediğimizde, en güçlü ilişkinin eğitim ile demokratik kültür arasında olduğu gözlenmekte. Başka bir deyişle, eğitim düzeyi yükseldikçe demokratik kültür düzeyi yükselmekte, sonuçta siyasal kültürün demokrasinin dayanıklılığı açısından ağırlığı da artmakta.

Özetlersek: İstanbul halkı demokrasiyi önemsiyor, fakat siyasal kültürü hem özgürlükçü - çoğulcu öğeler, hem de denetimci - yasakçı öğeler içeriyor. İstanbullular genelde demokratik rejimi temellendiren kurum ve değerleri mütevazî bir düzeyde benimsiyor ve destekliyor.

İstanbullular, hükümetlere ve devlete önemli toplumsal ve ekonomik görevler yüklüyorlar, fakat beklentilerine olumlu karşılık alamadıklarından yakınıyorlar. Bu nedenle de hükümetlere, siyasetçilere ve siyasal partilere kuşkuyla bakıyor, onlara güvenmiyorlar. Ancak, yarattıkları düş kırıklığına, onlara güvenmemelerine rağmen, hükümetlerin başarısızlıklarının faturasını demokratik rejime çıkarmıyor, rejim ile hükümetleri özdeş tutmuyorlar.

Ancak, demokratik kültürün derin ve güçlü olmadığı düşünülecek olursa, toplumsal sorunların sürüncemede kalması halinde, "**demokrasi içinde çare tükenmez**" sloganının dahi tükenebileceği ve demokratik rejimin sorgulanmaya başlayabileceği gözardı edilemez.

TÜRKİYE SOSYAL EKONOMİK SİYASAL ARAŞTIRMALAR VAKFI "POLİTİK KÜLTÜR VE DEMOKRASİ" ARAŞTIRMASI İSTANBUL UYGULAMASI TOPLU SONUÇLARI

Dr. Şahin ALPAY

Ülkemizde yaygın bir inanış özgürlükçü ve çoğulcu demokrasinin, öncelikle bir anayasa ve yasalar sorunu olduğudur. Başka bir ifadeyle, demokratik bir anayasanın ve bununla uyumlu yasaların yapılması, özgürlükçü ve çoğulcu düzenin varlığının en önemli göstergesi ve böyle bir düzenin işlerlik kazanması için yeterli koşul sayılır.

Demokratik anayasa ve yasalar, demokratik düzenin yapısal çerçevesini çizmek ve hukuki güvencelerini sağlamak açısından elbette ki gereklidir. Ancak demokratik düzenin yasalardan çok daha önemli güvencesi, o ülkede yaşayan insanların demokratik değer, tutum ve davranış biçimlerini benimsemiş olmaları; başka bir ifadeyle demokratik politik kültüre sahip olmalarıdır.

Türkiye halkının politik kültürü, özgürlükçü ve çoğulcu demokratik düzenin işlerlik kazanmasına ne denli yatkındır? Türkiye toplumu demokratik değer, tutum ve davranış biçimlerini ne ölçüde benimsemiştir? Bu soruların araştırılması Türkiye halkının politik kültürünün özellikleri hakkında bilgi edinmemizi sağlayacağı gibi, demokratik politik kültürün geliştirilmesi ve güçlendirilmesi için neler yapılabileceği konusunda ipuçları verebilir.

Türkiye Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı'nın (TÜSES) desteğiyle yürütülen "Türkiye'nin Politik Kültürü" araştırmasının İstanbul ölçeğindeki ön (pilot) projesi tamamlandı. 18 yaş üzerindeki tüm İstanbul halkını temsil eden 434 kişilik bir örnekleme yapılan yüzyüze görüşmeler 1993 yılının Şubat ve Mart aylarında gerçekleştirildi.

İstanbul araştırmasında elde edilen sonuçların ilk değerlendirmelerini aşağıda bulacaksınız.

YAŞAMDAN MEMNUNLUK / TATMİN

Kişilerin siyasal değer, inanç ve davranışlarının şekillenmesinde rol oynaması muhtemel etkenlerden biri, hayatlarından memnun olup olmamalarıdır. Hayatlarından genel de memnun olan kimselerin siyasal tutum ve davranışlarıyla, olmayanların siyasal tutum ve davranışlarının farklı olması beklenebilir. Öte yandan hayatından genelde memnun olan kimselerin çoğunlukta bulunduğu bir toplumda siyasal istikrarın daha kolay korunacağı düşünülebilir.

Araştırma bulguları, İstanbul'da yaşayanların yaklaşık dörtte üçünü (yüzde 75.8) oluşturan geniş bir çoğunluğun hayatından az veya çok memnun olduğunu gösteriyor. Hayatlarından pek memnun olmayanlar (yüzde 17.3) ve hiç memnun olmayanlar (yüzde 6.9) İstanbulluların hayli azınlıkta kalan bir bölümü.

Tablo 1 - Hayatınızdan memnun, mutlu musunuz?

	Yüzde	Kümülatif
Çok mutlu	27.4	
Biraz mutlu	8.4	75.8
Pek mutlu değil	17.3	
Hiç mutlu değil	6.9	24.2
Toplam	100.0	100.0

SAĞLIK DURUMU

Sağlık durumu ve gelir düzeyinin bireylerin hayatlarından memnun olup olmamalarında en büyük ağırlığa sahip etkenler olduğu söylenebilir. Araştırma sonuçları da bu düşüncüyü doğrular yöndedir. İstanbullular arasında sağlık durumundan memnun olanlar ya da önemli bir şikayeti olmayanlar büyük çoğunluktadır. Sağlık durumunun kötü ya da çok kötü olarak nitelendirenlerin oranı yüzde 11 dolayında kalmaktadır.

Tablo 2 - Sağlık durumunuz nasıl?

	Yüzde
İyi	47.7
Orta	41.2
Kötü	9.4
Çok kötü	1.6

Toplam	100.0

GELİR DÜZEYİ

İstanbuluların yaklaşık yarısı (yüzde 47.7) sağlık durumunu "iyi" bulduğu gibi, yine yaklaşık yarısı (yüzde 48.8) gelir düzeylerinin (kuşku yok ki, kendi gereksinimlerine göre) yeterlinin üzerinde olduğunu söylemektedir. Gelir durumlarını yeterli ya da "orta" düzeyde bulanlar, İstanbuluların yaklaşık dörtte birini (yüzde 24) oluştururken, gelirlerini yeterli bulmayanlar İstanbuluların geri kalan dörtte bir (yüzde 27) dolayındaki bir bölümünü kapsamaktadır. Bu bulgular, her dört İstanbulludan üçünün yaşam koşullarını genelde "tatmin edici" bulduğuna; "tatmin edici bulmayanlar"ın ise her dört kişiden biri dolayında kaldığına işaret ediyor.

Tablo 3 - Ailenizin geliri yeterli mi?

Puan		Yüzde	
0,1,2	Çok yetersiz	9.9	
3,4	Yetersiz	17.1	(Toplam 27.0)
5	Yeterli	24.1	
6,7	Yeterin üstü	33.8	
8,9,10	Fazlasıyla yeterli	15.0	

	Toplam	100.0	

İstanbuluların büyük çoğunluğu gelir düzeylerini yeterli bulduğu gibi, son beş yıl içinde maddi durumlarında ilerleme, iyileşme olduğu kanısındadır. Ailelerinin maddi durumunun beş yıl öncesiyle karşılaştırıldığında, daha iyi olduğunu düşünenlerin oranı (yüzde 45.5) yarıya yaklaşmaktadır. Son beş yılda maddi durumlarının gerilediğini, kötülediğini düşünenler ise yüzde 20 dolayında kalmaktadır.

İstanbuluların yine büyük bölümü ailelerinin maddi geleceği konusunda iyimserdir. Beş yıl sonra daha iyi bir maddi konuma geleceklerine inananların oranı (yüzde 47.3) da yarıya yaklaşmaktadır. Beş yıl sonra maddi durumlarının daha kötü olacağını düşünenler ise yüzde 17 dolayında kalan bir azınlık durumundadır.

Tablo 4 - Beş yıl öncesine göre ailenizin maddi durumu nasıl?

	Yüzde
Daha iyi	45.5
Aynı	34.6
Daha kötü	20.0

Toplam	100.0

Tablo 5 - Beş yıl sonra ailenizin maddi durumu nasıl olacak?

	Yüzde
Daha iyi	47.3
Aynı	35.6
Daha kötü	17.1

Toplam	100.0

İYİMSERLER - KARAMSARLAR

İstanbulcular ailelerinin maddi durumlarıyla ilgili genelde olumlu ve iyimser değerlendirmeler yapıyorlar. Ancak ülkenin genel durumu ile ilgili değerlendirmeleri aynı ölçüde olumlu ve iyimser görünmüyor. Ülkenin genel durumunun bugün beş yıl öncesine göre daha kötü olduğunu düşünenlerin oranı (yüzde 38.8), daha iyi olduğunu düşünenlerin oranının (yüzde 35.3) biraz üstüne çıkmakta. İstanbulcuların dörtte bir (yüzde 25.8) dolayında kalan bir bölümü ise ülkenin bugünkü genel durumunun beş yıl öncesiyle karşılaştırıldığında "aynı" kaldığı, değişmediği kanısını paylaşmakta.

Tablo 6 - Ülkenin genel durumu beş yıl öncesine göre nasıl?

	Yüzde
Daha iyi	35.3
Aynı	25.8
Daha kötü	38.8

Toplam	100.0

Aynı dağılım, ülkenin beş yıl sonraki genel durumuyla ilgili görüşlerde de karşımıza çıkıyor. Ülkenin genel durumunun daha kötüye gideceğine inanan "karamsarlar"ın oranı (yüzde 39.2), aksini düşünen "iyimserler"in oranının (yüzde 36.6) biraz üzerine çıkarken; koşulların değişmeyip "aynı" kalacağına inananlar yine İstanbulluların dörtte bir (yüzde 24.2) dolayında bir bölümünü oluşturmakta.

Tablo 7 - Ülkenin genel durumu beş yıl sonra nasıl olacak?

	Yüzde
Daha iyi	36.6
Aynı	24.2
Daha kötü	39.2

Toplam	100.0

ÖZNEL SOSYO-EKONOMİK STATÜ

İstanbullular sosyal ve ekonomik statülerini nasıl değerlendiriyor; kendilerini toplumdaki güç ve zenginlik merdiveninin hangi basamağına yerleştiriyorlar? Başka bir ifadeyle İstanbulluların sosyo-ekonomik konumlarıyla ilgili öznel algılamaları nasıldır? "Bu merdivenin en üst basamağında toplumun en zengin ve güçlü kimseleri var. En altta da en yoksul ve güçsüzler. Kendinizin ve ailenizin durumunu düşünürseniz, siz bu merdivenin hangi basamağındasınız?" şeklindeki soruya verilen yanıtlar da, İstanbulluların yak-

laşık dörtte birinin (yüzde 25.0) kendilerini bu merdivenin orta basamağına yerleştirirken, geri kalanların hemen hemen eşit büyüklükteki iki kesim halinde kendilerini ortanın altına ve üstüne yerleştirdikleri görülüyor. Kendilerini en dipte (en alt üç basamakta) görenlerin oranı yüzde 13; en tepede (en üst üç basamakta) görenlerin oranıysa yaklaşık yüzde 7 dolayında kalmakta.

Tablo 8 - Toplumdaki gç ve zenginlik merdiveninin neresindesiniz?

Soru Cetveli		Yüzde	
0,1,2	I. Alt	12.7	
3,4	II. Orta Alt	24.3	(37.0)
5	III. Orta	25.0	(25.0)
6,7	IV. Orta st	31.2	
8,9,10	V. Üst	6.9	(38.0)

	Toplam	100.0	

TÜRK M, MÜSLÜMAN MI

İstanbuluların politik değer ve davranışlarıyla yakından ilgili olması beklenebilecek bir özellikleri de kültürel kimliklerine ilişkin algılamalarıdır. Türkiye'nin belki en temel özelliklerinden biri laik bir rejimle yönetilen bir İslam lkesi oluşudur. Türkiye yurttaşları arasında "mmet" bilincinin mi, yoksa "millet" bilincinin mi ağır bastığı, başlı başına ilginç bir sorudur. Bu soruyu aydınlatmak amacıyla görüşülen kişilere "Kendinizi ncelikle Türk m, yoksa Müslüman mı olarak görürsünüz? Yani sizin için hangisi daha önemli? Yoksa ikisi de önemli değil mi?" şeklinde bir soru yönelttik.

Tablo 9 - ncelikle Türk m, Müslüman mı?

	Yüzde
Türk	47.1
Müslüman	43.2
İkisi de önemli değil	3.9
Diğer	5.9

Toplam	100.0

Aldığımız yanıtlar, İstanbulluların yarıya yaklaşan bir bölümünün (yüzde 47) kendilerini öncelikle Türk saydıklarını; onlara yakın büyüklükte bir başka kesimin ise (yüzde 43) kendilerini öncelikle Müslüman gördüklerini ortaya koyuyor. Her iki kimliği de önemli bulmayanların oranı yüzde 10'a yaklaşmakta.

İstanbulluların ancak yarısının kendilerini "öncelikle Türk" olarak nitelemeleri, ülkemizde "ümme" bilincinden "millet" bilincine belki umulan ve sanılan ölçüde ilerlemiş olmadığını düşündürmekte.

YEREL, ULUSAL, ULUSLARAŞIRI KİMLİK

"Kendinizi en fazla hangisinin bir parçası olarak görüyorsunuz?" şeklindeki sorularımıza verilen yanıtlar da bu yargıyı doğrular niteliktedir. Kendisini öncelikle "Türkiye"nin bir parçası olarak hissedenler, araştırmada görüştüğümüz kimselerin üçte biri dolayında (yüzde 36.4) kalmakta. Kendilerini öncelikle Türkiye'nin bir parçasıyla, İstanbul'la (veya başka bir kentle) ya da belirli bir bölgeyle özdeşleştirenlerin oranı da yüzde 36'ya ulaşıyor. Geri kalan yüzde 27.6 oranındaki üçüncü kesim de kendilerini Türkiye'nin de dahil olduğu daha geniş bir ülkeler topluluğunun (İslami ya da Türki toplumlar, Avrupa ya da Dünya toplumlarının) bir parçası olarak hissedenlerden oluşuyor. Başka bir ifadeyle İstanbulluların özdeşleşme açısından, birbirine oldukça yakın büyüklükte "yerel", "ulusal" ve "uluslararası" olarak nitelenebilecek üç kesime ayrıldıkları söylenebilir.

Tablo 10 - En fazla hangisinin parçası hissediyor?

	Yüzde
Türkiye	36.4
İstanbul (+başka kent)	30.4
İslami ve Türki toplumlar	18.3
Belirli bir bölge	5.6
Dünyalı	5.6
Avrupalı	2.6
Diğer	1.2

Toplam	100.0

BATI MI, DOĞU MU ?

Türkiye'nin kültürel-tarihsel bağlamda temel özelliklerinden biri, Batı ile Doğu dünyası, Avrupa ile İslam uygarlıkları arasında bir konumda olmasıdır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra, bağımsızlıklarını kazanan Türki cumhuriyetlerle örülmeye başlanan bağlar Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde yeni bir yönelim doğurmuştur. Denebilir ki, Türkiye kendini Batı, İslam ve Türki (kültürel yakınlıklar anlamında) uygarlıkların çekim alanlarının kesiştiği noktada bulmaktadır. Türkiye'nin uluslararası alandaki bu konumu, Türkiye halkı tarafından nasıl algılanıyor? Türkiye'de yaşayan insanlar Türkiye'yi hangi dünyanın, hangi uygarlık aleminin bir üyesi olarak görmek istiyor; hangi ülkeler topluluğu ile özdeşleştiriyorlar?

Tablo 11 - Türkiye hangisinin parçası olmalı?

	Yüzde
Avrupa Birliği	49.8
İslam Dünyası	22.5
Orta Asya Türk Cumhuriyetleri	21.3
Diğer	6.5

Toplam	100.0

İstanbul'da yaptığımız araştırmada bu soruya verilen yanıtlar, İstanbulluların söz konusu üç çekim alanı arasında bölünmüş olduğunu, fakat Avrupa Birliği ile simgelenen Batı uygarlığına yönelimin ağır bastığına işaret etmekte. Araştırma bulguları, İstanbulluların yarısının (yüzde 49.8) Türkiye'yi Avrupa Birliği'nin bir üyesi olarak görmek istediklerini ortaya koyuyor. Türkiye İslam Dünyası'nın bir parçası olmalı diyenler (yüzde 22.5) ile Türk Dünyası'nın bir parçası olmalı (yüzde 21.3) diyenler İstanbulluların ancak beşte biri dolayında kalıyor.

TÜRKİYE'NİN DOSTLARI VE DÜŞMANLARI

Türkiye'nin "en iyi dostu" ve Türkiye'ye "en zararlı" ülkelerin hangileri olduğuna ilişkin sorularımıza verilen yanıtlar da bu eğilimi doğrular nitelikte. Türkiye'nin en iyi dostları sıralamasında Batılı ülkeler (bundan böyle "Batılı" ülkeler dendiğinde Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkeleri kastedilmektedir) yüzde 32.2 oranıyla İslam ülkelerini (yüzde 22) ve Türki cumhuriyetleri (yüzde 10) geride bırakıyor.

Ancak Batı dünyasına ilişkin tutumlarda dikkat çekici bir kutuplaşmanın varlığı gözleniyor. İstanbulluların üçte bir dolayındaki en büyük bölümü ABD dahil Batılı ülkelerin Türkiye'nin en iyi dostları olduğunu söylerken, yarısını aşan bir bölümü (yüzde 53.1) ABD ve Yunanistan dahil Batılı ülkelerin Türkiye'ye en zararlı ülkeler olduğu kanısında. Söz konusu kutuplaşma, özellikle ABD konusunda iyice belirginleşiyor: İstanbulluların yüzde 21.1'i ABD'yi Türkiye'nin en iyi dostu olarak nitelerken, yüzde 25'i de Türkiye'ye en zararlı ülke olarak görüyor. ABD hem dostlar hem de zararlılar listesinin başını çekiyor. Türkiye'nin dostları sıralamasında ABD'den sonra Pakistan, Türkiye'ye zararlı ülkeler sıralamasında da ABD'den sonra Yunanistan geliyor.

Tablo 12 - Türkiye'nin en iyi dostları kimlerdir?

	Yüzde	
Dostu yoktur	29.3	
ABD	21.1	
Öteki Batılı ülkeler	11.1	(Toplam Batı 32.2)
Pakistan	12.7	
Öteki İslam ülkeleri	9.3	(Toplam İslam 22.0)
Türkiler + KKTC	10.0	
Diğer	6.5	

Toplam	100.0	

Batı ve özellikle ABD konusundaki kutuplaşma, İslam ülkeleri konusunda da gözleniyor. Başta İran ve Irak olmak üzere İslam ülkelerini Türkiye'ye en zararlı ülkeler olarak niteleyenlerin oranı yüzde 29.6'yı bulurken, başta Pakistan olmak üzere İslam ülkelerini Türkiye'nin en iyi dostları olarak niteleyenlerin oranı yüzde 22'yi buluyor. Rusya'yı Türkiye'nin en iyi dostları arasında sayanlara rastlanmıyor. Türkiye'ye zararlı ülkeler arasında Rusya'yı zikredenlerin oranının yalnızca yüzde 3. 4 dolayında kalması, herhalde Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Türk - Rus ilişkilerinde meydana gelen hissedilir yumuşamanın bir yansıması olarak yorumlanabilir.

Tablo 13 - Türkiye'ye en zararlı olan ülkeler hangileridir?

	Yüzde	
ABD	25.0	
Yunanistan	22.4	
Öteki Batılı ülkeler	5.7	(Almanya 3.6)
(Toplam Batı	53.1)	
İran	14.9	
Irak	9.8	
Öteki İslam ülkeleri	4.9	
(Toplam İslam	29.6)	
Diğer	17.3	(Rusya 3.4)

Toplam	100.0	

Çarpıcı bir sonuç, her 10 İstanbulludan 3'ünün Türkiye'nin "dostu olmadığı" kanısını paylaşması. Türkiye'nin uluslararası arenada, hem birden çok "dünyaya" ait olmasının, hem de bu dünyaların hiç birine tam olarak ait olmamasının, Türkler arasında "Türkün Türkten başka dostu yoktur" vecizesinde de ifadesini bulan, bir dünyada yalnızlık, tecrit olmuşluk duygusunu doğurduğu söylenebilir.

SEVİLEN - SEVİLMİYEN MİLLETLER

Türkiye toplumunun Batı karşısındaki bölünmüş, kutuplaşmış tutumu, İstanbul araştırmasında görüştüğümüz kişilere yönelttiğimiz "en çok sevilen" ve "en sevilmeyen" milletlerle ilgili sorularımıza verilen yanıtlarda da görülüyor. Sevilen milletler arasındaki en büyük grubu, başta Almanlar (yüzde 9.5) olmak üzere Batılı ülkeler (yüzde 38.8) oluşturuyor. "En sevilmeyen" milletler arasındaki en büyük grup da yine başta Yunanlılar (yüzde 17.7) olmak üzere Batılı milletler (toplam yüzde 46.3). Yunanistan hariç tutulduğu takdirde Batılı milletlerin "sevilmeme" oranı yüzde 28.6'ya iniyor. Batı dünyasının iki önde gelen temsilcisi Almanlar ve Amerikalılar konusundaki duygular da söz konusu kutuplaşmayı yansıtmakta: bu milletler hem sevilen, hem sevilmeyenler sıralamalarında başı çekiyor. Müslüman milletleri en sevilen milletler arasında sayanlar (yüzde 22.5) ile en sevilmeyen milletler arasında sayanlar (yüzde 16.4) da aynı kutuplaşmanın başka bir yüzünü yansıtıyor.

Tablo 14 - En sevdiği millet hangisi?

	Yüzde
Japonlar	9.5
Almanlar	9.5
İtalyanlar	7.1
Amerikalılar (ABD)	6.8
Öteki Batılı milletler	15.4
(Toplam Batı	38.8)
Pakistanlılar	6.1
Suudi Araplar	2.4
Öteki İslam milletleri	14.0
(Toplam İslam	22.5)
Türki milletler	2.6
Diğer	12.4

Toplam	100.0

Bu sorularımıza verilen yanıtlarda ilgi çekici bir sonuç, Japonlarla birlikte Almanların en sevilen milletler sıralamasının başında yer almaları. Yunanlıların büyük farkla en az sevilen milletler sıralamasının zirvesinde yer almaları da dikkat çekici bir sonuç. Sevmeyenleri bulunmayan Japonların Türkiye'de en çok sevilen yabancı millet; seveni bulunmayan Yunanlıların da en seilmeyen millet oldukları açıkça görülüyor.

Tablo 15 - En sevmediği millet hangisi?

	Yüzde	
Yunanlılar (+Rumlar)	17.7	
Almanlar	11.3	
Amerikalılar (ABD)	10.8	
Öteki Batılı milletler	6.5	
(Toplam Batı	46.3)	
İslam milletleri	16.4	
Diğer	12.4	(İsraililer 4.9
		Ruslar 3.8
		Ermeniler 3.4)

Toplam	100.0	

Türkiye'nin uluslararası kimliğiyle ilgili yukarıda ele aldığımız bulgular, İstanbullular arasında "Batıcı" ve "İslamcı" altkültür gruplarının varlığına işaret etmekte. "Batı bilimiyle kendi kültürünün sentezini yapan millet" olarak Japonlara duyulan sempati ile Türkiye'nin Batı'daki en sorunlu komşusu olarak Yunanlılara duyulan antipati, belki de bu altkültür gruplarının **paylaştıkları** çok az sayıdaki tutumun örnekleri.

MİLLİYETÇİLİK

Milliyetçilik, Türkiye politik kültürünün ne denli önemli bir ögesidir. Başka bir ifadeyle, Türkler ne denli milliyetçidir? Araştırmamızın bulguları bu soruya da bir ölçüde ışık tutuyor. "Trafikte bir Hollandalı ile bir Türk kavgaya tutuşsa, ne yaparsınız?" şeklindeki bir sorumuza verilen yanıtlar, İstanbullular arasında hakkaniyet duygusunun milliyetçi duygulara çok ağır bastığına işaret ediyor. Her 10 İstanbullu'dan 7'si (yüzde 70.5) söz konusu soruya "haklı olan tarafı tutarım" yanıtını veriyor. Kavgaya "karışmayacaklarını" söyleyenler (yüzde 15.0) dolayında kalıyor. Haksız da olsa Türk'ün tarafını tutacağını söyleyenler; bir yorumla milliyetçi duyguları "hakkaniyet" duygularına ağır basanların (aşırı milliyetçilerin) oranı ise yüzde 13.1'i geçmiyor. Haksız da olsa Hollandalı'nın tarafını tutacağını söyleyenler (ya da milliyetçilikten hiç nasibini alamamış, hatta belki Türklerle karşı tepkileri olanlar) ise yüzde 1.4 oranında çok küçük bir azınlık oluşturuyor.

Tablo 16 - Bir Hollandalı ile bir Türk kavga etse?

	Yüzde
Türkü tutarım	13.1
Haklı olan tarafı tutarım	70.5
Hollandalıyı tutarım	1.4
Karışmam	15.0

Toplam	100.0

Farklı milletlere mensup bireyler arası anlaşmazlıklarda, "hakkaniyet" duygusu milliyetçi duygulara çok ağır basarken, devletler arasındaki anlaşmazlıklarda milliyetçilik duygusunun hakkaniyet duygusunu çok çok aştığı görülüyor. "Türkiye bir yabancı devletle anlaşmazlığa düşse ve diyelim ki size göre Türkiye haksız olsa, siz gene Türkiye'yi destekler miydiniz?" şeklindeki soruya evet yanıtını verenler İstanbulluların yaklaşık üçte ikisini (yüzde 66.3) oluşturuyor. Devletlerarası anlaşmazlıklarda dahi hakkaniyet duyguları milliyetçi duygularına ağır basan kimselerin oranı yüzde 30'u buluyor. Son iki sorudaki bulgularımız, Türklerin belki sanılanın aksine aşırı milliyetçi kimseler olmadıklarını düşündürüyor.

Tablo 17 - Türkiye bir yabancı devletle anlaşmazlığa düşse ve diyelim ki size göre haksız olsa, siz yine Türkiye'yi destekler misiniz?

	Yüzde
Evet	66.3
Hayır	30.0
Diğer	3.7

Toplam	100.0

DİNSEL İNANÇ

Türkiye resmi istatistiklere göre nüfusunun yüzde 99'u Müslüman bir ülkedir. Görüş-tüğümüz kimselerin yüzde 43 dolayında bir bölümünün kendilerini Türk olmaktan önce Müslüman saymaları, yüzde 23 dolayında bir bölümünün Türkiye'yi İslam Dünyası 'nın bir parçası olarak görmek istedikleri başta gelmek üzere, bu araştırmanın çeşitli bulguları, beklendiği üzere dinin Türkiye politik kültüründe önemli yeri olan bir etken olduğunu göstermektedir.

Türklerin genel kültürü ve özellikle politik kültüründe dinin yeri acaba ne denli güçlüdür? Başka bir deyişle acaba Türkler ne denli dindardır kimselerdir?

Tablo 18 - Dine inanır mı? Hangi dine?

	Yüzde
İslam	94.0
Hristiyan	0.9
Musevi	0.7
Diğer dinler	0.5
Dine inanmaz	3.9

Toplam	100.0

İstanbul araştırmasında sorularımızı yanıtlayanların yüzde 94'ü İslam dinine inandıklarını belirttiler. Yüzde 2 dolayında küçük bir grup Hristiyan, Musevi dinlerine ve diğer dinlere inandıklarını söylerken, yüzde 4 dolayında bir kesim de dine inanmadığını ifade etti.

DİNDARLIK

Kendilerine dindarlık cetveline yerleştirmelerini istediğimizde de, şöyle bir dağılım ortaya çıkıyor: Dindarlıkta kendilerine "orta"nın altında puan verenler yüzde 8.4'lük küçük bir azınlık. "Orta"da yer aldıklarını belirtenler yüzde 20.6'ya yükseliyor. "Orta"nın üzerinde dindar olduklarını söyleyenlerin oranı ise yüzde 71'i buluyor. Araştırmaya katılanların en büyük bölümü (yüzde 41.0) ise kendilerini en tepeye (8, 9, 10 puan) yerleştirmekte. Bulgular, İstanbulluların büyük bir çoğunluğunun kendilerini oldukça ya da çok dindar kimseler olarak algıladıklarını ortaya koyuyor.

Tablo 19 - Ne kadar dindar?

Puan	Yüzde	
0,1,2	Çok az	2.4
3,4	Az	6.0
5	Orta	20.6
6,7	Oldukça	29.9
8,9,10	Çok	41.0

	Toplam	100.0

İstanbuluların yüzde 71'i kendini ortanın üzerinde dindar olarak nitelerken, babalarını ortanın üzerinde dindar olarak niteleyenlerin oranı da yüzde 76.5'i bulmaktadır.

Tablo 20 -Babanız ne kadar dindar veya dindardı?

	Yüzde
Çok dindar	19.0
Oldukça dindar	57.5
Pek dindar değil	22.5
Hiç değil	0.9

Toplam	100.0

Bulgular İstanbulluların oldukça güçlü dinsel inançları olduğunu gösteriyor. İstanbullular acaba dini ne ölçüde uygulamakta; dinin vecibelerini ne ölçüde yerine getirmektedir?

Tablo 21 - Oruç tutar mı?

	Yüzde
Tutmaz	13.2
Bazen	24.3
Ramazan boyunca	38.7
Ramazan dışında da	22.5
Diğer	1.2

Toplam	100.0

Araştırma bulguları İstanbulluların yüzde 86.8 gibi büyük bir çoğunluğunun oruç tuttuğunu; Ramazan boyunca ve Ramazan ayı dışında da oruç tuttuğunu belirtenlerin yüzde 61.2 gibi hayli yüksek bir oranda olduğunu gösteriyor.

Tablo 22 - Namaz kılar mı?

	Yüzde
Evet	50.2
Hayır	49.8

Toplam	100.0

Namaz kılmanın, oruç tutmaya nazaran daha az yaygın olduğu görülüyor. Hiç oruç tutmayanların oranı yalnızca yüzde 13.2'de kalırken, hiç namaz kılmayanların oranı yüzde 49.8'i bulmaktadır. Yine de İstanbulluların en az yarısının namaz kıldığı görülmektedir. Namaz kılan erkekler arasında oldukça geniş bir çoğunluk (yüzde 59.7), cuma namazlarını camide kıldığını belirtmektedir. Bir gün önce namaz kılıp kılmadığı sorusuna yanıt verenlerin oranı da (yüzde 47.0) yarıya yaklaşmaktadır.

Tablo 23 - Son cumayı camide kıldı mı? (Yalnız erkekler)

	Yüzde
Evet	59.7
Hayır	40.3

Toplam	100.0

Özetlemek gerekirse: Her 10 İstanbulludan yaklaşık 9'unun oruç tuttuğu; 6'sının bunu en az Ramazan boyunca sürdürdüğü görülüyor. Her 10 İstanbulludan 6'sı namaz kılarken, bunların 3'ü de bunu düzenli olarak uygulamakta.

Tablo 24 - Dün namaz kıldı mı?

	Yüzde
Evet	47.0
Hayır	53.0

Toplam	100.0

DİNSEL HOŞGÖRÜ

Başka dinlere karşı ne denli hoşgörülü olduklarını ölçmek amacıyla İstanbulluların Müslüman olduklarını belirten yüzde 94'üne yönelttiğimiz soruların biri de, Müslüman olmayan gelin ya da damat isteyip, istemeyeceklerine ilişkin soruydu. Bulgular İstanbullu Müslümanların, Müslüman olmayan damatlara nazaran gelinlere daha hoşgörüyle baktıklarını gösteriyor. On İstanbulludan 3'ü kesin olarak Müslüman damata karşı olduğunu söylerken, Müslüman geline kesin olarak karşı olanlar on İstanbullu'dan yalnızca ikisi. Aynı şekilde on İstanbulludan 3'ü hiç bir şart ileri sürmeden Müslüman olmayan damada evet derken, 4'ü de Müslüman olmayan gelini şartsız kabul ediyor. İstanbullu Müslümanların yaklaşık yarısının mecburen de olsa Müslüman olmayan gelin ve damada hoşgörüyle bakmaları, dini hoşgörünün oldukça yaygın olduğunu düşündürmekte.

Tablo 25 - Müslüman olmayan gelin / damat ister mi?

	Gelin	Damat
Kesin istemez	19.5	30.2
Müslüman olursa	27.3	27.3
Mecburen	11.2	11.7
Farketmez	42.1	30.9
	-----	-----
Toplam	100.0	100.0
(Olanlar	1.6	0.2)

Dinsel hoşgörüyü ölçmeye ilişkin başka bir sorumuz da bu sonuçları doğruluyor. "Başörtüsü dinin gereğidir ve her Müslüman kadın örtünmelidir" diyenlerin oranı yüzde 21'i geçmemektedir. Başörtüsünün "yasaklanmasını" savunan öteki uçtaki bağnaz görüşlüler (başka bir ifadeyle "fanatik laikler") hayli küçük bir kesimden (yüzde 5.6) ibaretken, çok büyük çoğunluk (yüzde 73.4) başörtü takıp takmamanın kişiye bağlı bir konu olduğunu ya da gereksiz ise de serbest olmasını savunmaktadır.

Tablo 26 - Türban konusunda görüş

	Yüzde
Dinsel zorunluluktur	21.0
Kişiye bağlıdır	60.0
Gereksiz, ama serbest olmalı	13.4
Yasaklanmalı	5.6

Toplam	100.0

DİN VE SİYASET

İstanbuluların yüzde 70 dolayındaki büyük bölümüyle dinlerine oldukça bağlı kimse-ler oldukları görülmektedir. Bunların en az yarısı oruç ve namaz gibi dinin temel gereklerini yerine getirmektedir. Yarısı Müslüman olmayanları ailelerine kabul edecek öl-çüde dinsel hoşgörüye sahiptir. Acaba İstanbulular din ile siyaset arasındaki ilişkiye nasıl yaklaşmaktadırlar? Araştırmada bu soruyu aydınlatmak amacıyla yer verilen sorulardan biri, din ve laikliğin ne kadar önemli bulunduğuna ilişkin soruydu.

Tablo 27 - Din ve laiklik sizin için ne kadar önemli?

	Din	Laiklik
Çok önemli	56.1	66.2
Az önemli	30.0	21.2
Pek önemli değil	9.0	6.3
Hiç önemli değil	4.8	6.3
	-----	-----
Toplam	100.0	100.0

Sonuçlar laikliğe az ya da çok önem verenlerin oranının (yüzde 87.4), dine az ya da çok önem verenlerin oranına (yüzde 86.1) hemen hemen eşit olduğunu gösteriyor. Laikli-ği önemli bulmayanların oranı yüzde 12.6'yı geçmezken, dine önem vermeyenlerin oranı da yüzde 13.8'i geçmemekte. Geriye kalan büyük çoğunluk (yüzde 74.6) ise hem dini hem laikliği önemli bulduğunu söylüyor. Bu sonuçar, hiç değilse İstanbul ölçü alındığında, Türkiye'de laikliğin halk tarafından yaygın bir şekilde benimsenmiş olduğunu; Türklerin dinlerine bağlı oldukları kadar laikliği de önemli bulduklarını düşündürüyor.

"Dini kuruluş ve şahsiyetlerin aşağıda sayılan konularda söz sahibi olmaları sizce doğ-ru mudur?" şeklindeki sorumuza verilen yanıtlar da, İstanbuluların en az yarısının dinin özel hayata ve siyasete karışmasına karşı olduklarını göstermekte.

Tablo 28 - Din karışsın

	Yüzde
Zinaya	51.7
Anababa - çocuk ilişkilerine	49.3
Eşcinselliği	46.3
Kürtaja	42.8
Hükümet işlerine	29.7
Eğitim sistemine	43.1

Ancak özel hayatta dine yer verenlerin oranları oldukça yüksek görünüyor. İstanbul'da yapıla bu araştırmada görüştüğümüz kimselerin yüzde 52 dolayında bir bölümü dinin zinaya, yüzde 49 dolayında bir bölümü anababa-çocuk ilişkilerine, yüzde 46 dolayında bir bölümü eşcinselliğe, yüzde 43 dolayında bir bölümü de kürtaja karışması gerektiği görüşünü savunuyor. Özel hayatta dine önemli bir yer verilmesinin başka bir yansıması, bir diğ er sorumuza verilen yanıtlarda, görüşülenlerin yaklaşık üçte ikisi (yüzde 67.5) gibi büyük bir bölümünün dini nikahı gerekli gördüğünü söylemesi.

Tablo 29 - İki kadının şahitliğinin bir erkeğe eşit olması doğru mu?

	Yüzde
Evet	10.6
Şartlara bağlı	9.3
Hayır	80.2

Toplam	100.0

Kamu yaşamında ya da siyasette dine rol tanıyanların oranıda biraz daha azalmakla birlikte yine oldukça yüksek. Dinin eğitim sistemine karışmasını savunanların oranı yüzde 43.1. Başka bir sorumuza verilen yanıtlar, din derslerinin zorunlu olmasını isteyenlerin toplumun yarısına yaklaştığını (yüzde 46.5) gösteriyor. Dinin hükümet işlerine karışması-

nı doğru bulanlar da yüzde 29.7'yi bulmakta. Ancak, "İki kadının şahitliğinin bir erkeğe eşit olması gibi" bir şeri hukuk kuralının geçerli olmasını savunanların oranı yüzde 10.6'da kalıyor. Bunu, ülkemizde şeriat taraftarlığının yaygınlığına bir ölçü olarak almak mümkünse, Türkiye'de şeriatçıların toplumun onda biri gibi bir bölümünü oluşturduğu söylenebilir.

SİYASAL EĞİLİMLER: SAĞ VE SOL

Siyasi tercihleri bakımından Türkler sağ - sol yelpazesinin neresinde toplanmaktadır? İstanbulluların siyasi eğilimlerini aydınlatmak amacıyla yönelttiğimiz sorulardan birinde araştırmada görüşülen kimselerden kendilerini sağ - sol cetveline yerleştirmelerini istedik. Bulgular, kendilerini "ortanın solu"na yerleştirenlerin oranının yüzde 21.3, "orta"ya yerleştirenlerin yüzde 44.4 ve "ortanın sağ"na yerleştirenlerin ise yüzde 34.3 olduğunu gösterdi.

Başka araştırmalarda da gözlemlendiği gibi, Türk seçmenlerin en geniş bölümü kendilerini sağ veya sol ile özdeşleştirmeyip, "ortada" olarak algılıyor. Kendilerini sol'un uç noktalarına yerleştirenler (yüzde 3.6) ile sağın uç noktalarına yerleştirenlerin (yüzde 12.1) oranları oldukça düşük kalıyor. Ortanın sağ'ından ortanın solu'na uzanan yelpazede toplanan seçmenlerin oranı yüzde 84.3 ile ezici bir çoğunluk oluşturuyor.

Bu sonuçları, Türk seçmenlerinin siyasi tercihlerinin merkezde ve merkezin çevresinde toplandığı; dolayısıyla Türkiye'de seçmen düzeyinde bir siyasi kutuplaşmanın bulunmadığı; seçmen eğilimlerinin özgürlükçü ve çoğulcu demokratik düzenin sürdürülmesi ve yerleşmesi açısından hayli elverişli bir özellik gösterdiği şeklinde yorumlamak mümkün görünüyor.

Tablo 30 - Sağ - sol cetvelinin neresindesiniz?

Puan		Yüzde	
0,1,2	Sol'da	3.6	
3,4	Orta'nın solunda	17.7	(Toplam sol = 21.3)
5	Ortada	44.4	
6,7	Ortanın sağında	22.1	
8,9,10	Sağda	12.1	(Toplam sağ = 34.3)

	Toplam	100.0	

Araştırmada görüşülenlerin hangi partilere oy verdikleri, verecekleri ve babalarının hangi partiye oy verdiğine ilişkin yanıtları, Türk seçmenlerinin oylarının dağılımında yi-

nelendiği gözlenen "üçte iki sağ, üçte bir sol" dağılımına uygun bir örüntü sergilediği görülmektedir. Katıldıkları son seçimde sağ partilere oy verenlerin oranı yüzde 60, sol partilere oy verenlerin oranı yüzde 37 dolayındadır. Önümüzdeki seçimlerde kime oy vereceği konusunda kararsız olanların oranı yüzde 27'yi bulurken, sağ partilere oy vermeye kararlı olanların oranı yüzde 49, sol partilere oy vermeye kararlı olanların oranı da yüzde 22 dolayında görünmektedir. (Kararsızların dağıtılması durumunda, sol oylar geçen seçimde yaklaşık yüzde 37'den yüzde 31'e inerken; sağ oyların geçen seçimde yaklaşık yüzde 60'tan yüzde 69'a yükseldiği gözleniyor.)

Hangi partilere oy verildiğine ilişkin bulgular, babalarla çocuklar arasında parti tercihleri bakımından oldukça büyük bir benzerlik olduğuna işaret etmekte. Babaların bilinen parti tercihlerinin dağılımı (yüzde 36 sol / yüzde 61 sağ) ile çocukların bilinen parti tercihlerinin dağılımı (yüzde 37 sol / yüzde 60 sağ) neredeyse tam olarak örtüşüyor.

Tablo 31 - Kime oy verir?

	Son Seçimde	Bugün	Babası
	(Şubat - Mart 1993)		
	N = 273	N = 431	N = 434
SHP	23.8	10.9	6.7
DSP	12.8	7.0	5.1
CHP	---	4.4	16.6
ANAP	26.4	24.4	13.6
DYP (+DP+AP)	22.3	14.2	27.5
RP	11.0	10.0	6.9
Diğer	3.7	2.3	2.5
Kullanmaz/Kararsız/Bilmiyor	---	27.0	21.2
	-----	-----	-----
Toplam	100.0	100.0	100.0

Ancak araştırmada görüştüğümüz kimselerin en geniş bölümü (yüzde 44), babalarının kendilerine göre "daha sağ'da" kaldığı görüşünde. Babalarının kendilerine göre "daha sol"

olduğunu düşünenlerin oranı ise, yalnızca yüzde 12 dolayında. Araştırmada görüşülen kimselerin yanıtları iki kuşak arasında parti tercihleri bakımından "sol'a kayış" olduğu biçiminde bir algılamanın varlığını gösteriyor. Ancak son seçimlerdeki parti tercihleriyle ilgili bulgular böyle bir "kayma"yı doğrulamıyor; aksine, aynı eğilimlerin sürdürüldüğüne işaret ediyor.

Tablo 32 - Babası kendisine göre daha sağ ya da sol

	Yüzde
Daha sağda	43.8
Aynı	37.6
Daha solda	12.2
Diğer	6.5

Toplam	100.0

DEVLETÇİLİK

Araştırmada siyasi eğilimleri sağ'da olsun, sol'da olsun İstanbulluların, devletten büyük beklenti içinde oldukları; toplumsal ve ekonomik hayatta devlete büyük rol verdikleri görülüyor. Sağ ve sol kavramlarının Türk yetişkinlerinin zihninde devletin ekonomideki rolüyle fazla güçlü bir ilişkisi olmadığı; bu kavramlara başka anlamlar yükledikleri anlaşıyor.

Tablo 33 - Bu işleri kim yapsın?

	Devlet	Devlet+Özel Sektör	Özel Sektör	Toplam
Fiyatları kontrol	89.6	10.9	6.7	= 100.0
Pahalı satana ceza	89.3	6.0	4.6	= 100.0
Otomobil ehliyeti verme	72.2	13.0	14.8	= 100.0
Baraj yapma	70.4	22.2	7.4	= 100.0
Toplu konut inşa	63.8	22.3	13.9	= 100.0
Ahlaki değerleri koruma	60.7	20.3	18.9	= 100.0
Banka kurma ve işletme	46.1	32.6	21.3	= 100.0
Okul, hastane yapma	41.6	47.6	10.9	= 100.0
Cami yaptırma	29.4	39.2	31.5	= 100.0
Fabrika, işyeri açma	24.7	41.3	33.9	= 100.0
Büyük mağazalar açma	16.7	30.6	52.7	= 100.0

Görüşülen kimselerin büyük çoğunluğu fiyatların denetimini (yüzde 90), pahalı mal satanlara ceza vermeyi (yüzde 89), ehliyet vermeyi (yüzde 73), baraj yapmayı (yüzde 70), toplu konut inşa etmeyi (yüzde 64), ahlaki değerleri korumayı (yüzde 61) yalnızca devletin görmesi gereken işler olarak nitelemekte. Görüşülenlerin en az dörtte biri, banka kurma ve işletmeyi (yüzde 46), okul, hastane yapımını (yüzde 42), cami yaptırmayı (yüzde 29), fabrika ve işyeri açmayı (yüzde 25) yine yalnızca devletin üstleneceği görevler olarak görüyor. Yalnızca büyük mağazalar açma konusunda çoğunluk (yüzde 53) bunun özel sektörün işi olduğunu düşünüyor.

Bu bulgular Türkiye'de insanların büyük çoğunluğuyla ekonomide "devletçi" bir anlayışa sahip olduklarına işaret etmekte. On kişiden 6'sının "ahlaki değerlerin korunması" görevini dahi devlete vermeleri, devletçi zihniyetin yalnızca ekonomik hayatla ilgili olmadığını, toplum hayatını da kapsadığını düşündürüyor.

Tablo 34 - Sümerbank, PTT, THY özelleştirilsin mi?

	Yüzde
Evet	48.1
Hayır	49.3
Diğer	2.7

Toplam	100.0

Araştırma sonuçları Türkiye kamuoyunun, son yıllarda gündeme gelen Kamu İktisadi Teşekküllerinin "özelleştirilmesi" konusunda yandan ikiye ayrılmış olduğuna işaret etmekte. "Sümerbank, THY, Et ve Balık Kurumu, PTT'nin özelleştirilmesi, yani özel sektöre devredilmesi uygun olur mu?" şeklindeki soruya verilen yanıtlar, "Hayır"lar (yüzde 49) ile "Evet"ler (yüzde 48) arasında yarı yarıya bölünüyor.

EN BÜYÜK KİM?

Siyasal eğilimler ile ilgili başka bir soruya verilen yanıtlar, "ülkeye en çok hizmet eden kişi"nin Mustafa Kemal Atatürk olduğu konusunda çok yaygın bir görüşü birliği bulunduğunu ortaya koymakta. 1993 yılında da Atatürk, Türkiye halkının büyük kahramanı olma özelliğini koruyor. Görüşülenlerin yüzde 82.5 oranındaki ezici çoğunluğu bu kanıyı paylaşıyor. "Ülkeye en çok hizmet eden kişi" olarak gösterilenler arasında, ikinci gelen Adnan Menderes'i zikredenlerin oranı yüzde 4.5'i geçmiyor.

Tablo 35 - Ülkeye en çok hizmet eden kişi kimdir? (N=422)

	Yanıt	Yüzde
Atatürk	348	82.5
Adnan Menderes	19	4.5
Turgut Özal	16	3.8
İsmet İnönü	12	2.8
Kenan Evren	10	2.4
Diğer	11	2.6
Hiç kimse	6	1.4
	----	----
Toplam	422	100.0

"Ülkeye en çok hizmet eden ikinci kişi" sorusuna verilen yanıtlar da eklendiğinde Atatürk'ten sonra en çok takdir edilen liderin İsmet İnönü olduğu görülüyor. İnönü'yü, sırasıyla, Menderes, Özal, Evren, Demirel ve Bayar izliyor. Bu bağlamda mevcut siyasi parti liderlerinin hiç birinin sözü edilmiyor.

Tablo 36 - Ülkeye birinci + ikinci hizmet eden kişi
(Birinci soruda 2, ikinci soruda 1 puan verilerek)

(Atatürk'ü kimse ikinci sırada zikretmediği için sıralama "ikinci adamlar" arasında yapılmıştır)

	Puan
2. İsmet İnönü	150
3. Adnan Menderes	97
4. Turgut Özal	77
5. Kenan Evren	55
6. Süleyman Demirel	20
7. Celal Bayar	7

Toplam	406

KADERCİLİK

Türkiye'nin toplumsal değerleri konusunda yapılan gözlemler ve araştırmalar (**Türkiye Toplumunun Değerleri**, TÜSİAD 1991), toplumumuzda kaderciliğin, alinyazısına inancın hayli yaygın bir tutum olduğuna işaret etmektedir. Kaderciliğin politik kültürümüz üzerinde etkileri olup olmadığını araştırmak amacıyla, İstanbul araştırmamızda şu soruya yer verildi: "Bazı insanlar kendi kaderlerini kendilerinin çizdiğine inanırlar. Diğerleri ise hayatlarının akışını kaderin tayin ettiğine inanırlar. Şimdi size bir cetvel göstereceğim. Bu cetvelin bir ucunda insanın elinden hiçbir şey gelmediğine, herşeyin kadere bağlı olduğuna inananlar var. Diğer uçta ise kader diye bir şey olmadığına, kişinin kendi kaderini yaptığına inananlar var. Siz kendinizi bu cetvelin neresine yerleştirirsiniz?"

Tablo 37 - Kadercilik

	Puan	Yüzde	
Herşey alın yazısıdır	0	0	13.8
	1	3.5	
	2	6.0	(Kaderciler=40.6)
	3	8.1	
	4		9.2
Kararsız	5	21.7	
	6	7.8	
	7	9.7	
	8	9.4	(İradeciler= 37.7)
	9	3.0	
Kişi kaderini kendi çizer	10	7.8	

Toplam		100.0	

Tek başına alındığında, bu soruya verilen yanıtlar kaderciliğin toplumumuzda hayli güçlü bir tutum olduğunu düşündürmektedir. Görüşülenlerin yaklaşık yüzde 40'ı insanın kaderinde alinyazısının ağır bastığı kanısındadır. Bu konuda kararsız ya da "ortada" olanların oranı yüzde 22'yi bulurken, kişinin kaderinde kendi karar ve davranışlarının ağır bastığını düşünenlerin oranı yüzde 38'i, başka bir ifadeyle görüştüklerimizin üçte birini geçmemektedir. (**Türk Toplumunun Değerleri** araştırmasında da yer alan bu soruya verilen yanıtlar yüzde 46 - 18 - 36 ile çok benzer bir dağılım göstermiştir.)

Kadercilikle ilgili başka bir sorumuz: "Kimilerine göre 'Bu dünyaya gelirken bazı insanlar şanslı, bazıları da talihsiz doğarlar ve ne yaparlarsa yapsınlar bu değişmez.' Siz bu görüşe katılır mısınız?" şeklindeydi. Bu soruya verilen yanıtlar da yukarıdaki bulguları desteklemektedir. Şansın doğuştan belirlendiğini düşünenler, görüşülenlerin yüzde 43'ü dolayındadır. Bu konuda "kararsız" ya da "ortada" olanlar yüzde 22 dolayında iken, kişinin şansının doğuştan belirlendiğine inanmayanlar yüzde 35 ile hayli azınlıkta kalmaktadır.

Tablo 38 - Şans doğuştan belirlenir...

	Yüzde
Evet, katılıyorum	43.0
Hem doğru, hem değil	21.7
Hayır, katılmam	35.3

Toplam	100.0

Ne var ki, başarıda en önemli etkenin hangisi olduğu sorulduğunda, başarıyı şansla açıklayanların, başka bir ifadeyle "kadercilerin" oranı yüzde 12 dolayına inmektedir. Bilgi ve becerinin başarıda en önemli etken olduğuna inananlar (yüzde 43) ile başarının çalışmayla kazanıldığına inananlar (yüzde 45) birlikte ezici çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu bulgular kaderciliğin belki sanıldığı kadar güçlü olmadığını, kader konusundaki görüşlerin sorulan soruya göre değişebileceğini düşündürmektedir. Kazaların alınacak tedbirlerle önlenip önlenemeyeceğine ilişkin soruya verilen yanıtlar da bu düşünceyi güçlendirecek yöndedir.

Tablo 39 - Başarıda en önemli etken nedir?

	Yüzde
Şans	12.3
Bilgi/beceri	42.7
Çalışma	45.0

Toplam	100.0

Kazaların alınacak tedbirlerle önlenebileceğine inananlar (yüzde 51) çoğunluktadır. Ancak "alın yazısı değişmez" diyenlerin oranı da yüzde 46'yı bulmaktadır.

Tablo 40 - Kazalar önlenbilir mi?

	Yüzde
Tedbirlerle önlenbilir	51.0
Alın yazısı değişmez	45.9
Diğer	3.1

Toplam	100.0

DEMOKRATİK İLKE VE DEĞERLERE BAĞLILIK

Türkiye'de seçmenler özgürlükçü ve çoğulcu demokratik düzene ne ölçüde bağlıdır? Demokratik ilke ve değerler, seçmenler nezdinde ne denli kök salmıştır? Türkiye'de demokratik düzenin yerleşmesi ve güçlenmesi bakımından büyük önem taşıyan bu konulara ışık tutmak için İstanbul araştırmasında görüşülen kimselere çeşitli sorular yöneltildi. Bu bağlamdaki sorulardan biri, toplum hayatındaki çeşitli kurumların (aile, siyaset, din, laiklik, demokrasi, gelir düzeyi) kişiler açısından ne denli önemli görüldüğüne ilişkindi.

Bu sorumuza verilen yanıtlar, beklenebileceği üzere, Türk toplumunda aile kurumuna çok büyük bir değer ve önem verildiğini gösteriyordu. Görüşülenlerin yüzde 97.5'i aileyi kendi açısından "çok önemli" buluyordu. Aile'ye pek ya da hiç önem vermediklerini söyleyenlerin oranı yüzde 0.4'ü geçmiyordu. Aile'den sonra gelen ikinci önemli unsur "gelir düzeyi" idi. Görüşülenlerin yüzde 82.9'u gelir düzeyini "çok önemli" buluyordu. Gelir düzeyini önemli bulmayan "idealistlerin" oranı yüzde 1.6'dan ibaret kalıyordu. Bu sonuçları, ülkemizde insanların ailelerine ve ailelerinin refahına diğer tüm toplumsal kurum ve olgulardan çok önem atfettikleri şeklinde yorumlamak mümkün olabilir.

Aile ve gelir düzeyinden sonra, üçüncü sırada "demokrasi"nin gelmesi, Türkiye'de demokratik düzene bağlılığın belki sanılandan daha güçlü olduğunu düşündürebilir. Demokrasiyi "çok önemli" bulanların oranının yüzde 75.6'yı bulurken; demokrasinin pek ya da hiç önemli olmadığını söyleyenlerin oranı yüzde 5.8'i geçmemektedir. Demokrasinin, laiklikten de, dinden de daha önemli bulunması; laikliği "çok önemli" bulanların (yüzde 66), dini "çok önemli" bulanların (yüzde 56) üzerinde bir orana ulaşması, toplumumuzda demokrasiye belki beklenmeyen, ölçüde büyük değer verildiği şeklinde yorumlanabilir. Kişilerin kendi yaşamları açısından siyaset kurumunu fazla önemli bulmamaları da, toplumsal yaşamla siyasal yaşamı birbirinden ayıran; toplumsal yaşamın fazlaca siyasallaştırılmasına yatkın olmayan, demokratik bir tutumun yansıması olarak değerlendirmek mümkündür.

Tablo 41 - Sizin için ne kadar önemli?

	Çok	Biraz	Pek değil	Hiç değil	Toplam
Aile	97.5	2.1	0.2	0.2	= 100.0
Gelir	82.9	15.4	0.7	0.9	= 100.0
Demokrasi	75.6	18.5	2.8	3.0	= 100.0
Laiklik	66.2	21.2	6.3	6.3	= 100.0
Din	56.1	30.0	9.0	4.8	= 100.0
Siyaset	18.3	42.8	24.3	14.6	= 100.0

Demokrasiye verilen büyük önem yanında, demokrasinin bazı temel ilke ve kurumlarına değgin tutumlar da, Türkiye'de demokratik düzene ve onun kurumlarına, oldukça güçlü bir bağlılığın mevcudiyetini düşündürmektedir. Demokratik düzenin "siyasi iktidarın seçimle belirlenmesi" ilkesi hayli geniş bir destek görmektedir. İktidar için iki veya daha çok sayıda partinin rekabet ettiği, özgürlükçü ve çoğulcu nitelikte bir siyasi düzeni desteklediklerini söyleyenlerin oranı yüzde 83.5'i bulmaktadır. Ancak, yaklaşık elli yıllık çok partili düzen uygulamasına karşın, tek partili bir rejimi Türkiye için daha uygun bulanların oranı da (yüzde 16.5) azımsanmayacak düzeydedir. Her beş kişiden yaklaşık birinin iktidar için rekabetin bulunmadığı otoriter bir rejimden yana olması, dikkat çekicidir.

Tablo 42 - Kaç parti olmalı?

	Yüzde
Çok parti	55.2
İki parti	28.3
Tek parti	16.5

Toplam	100.0

Aynı eğilimlerin, belediye başkanlarının seçimle mi yokse tayinle mi gelmesi konusundaki soruda da kendini gösterdiği söylenebilir. Belediye başkanlarının seçimle gelmesini savunanların oranı yüzde 82; atanmalarından yana olanların ise yüzde 18 dolayında olduğu görülmektedir. Belediye başkanlarının yaklaşık elli yıldır seçim yoluyla göreve gelmelerine karşın, seçmenlerin yaklaşık beşte biri, tayinle görevlendirilmelerinin daha doğru olacağı fikrini dile getirmektedir. Buna karşılık cumhuriyetin kuruluşundan bu yana valiler her zaman tayinle göreve geldikleri halde, bu uygulamanın değiştirilerek, valilerin de seçimle göreve gelmelerini tercih edenlerin oranı yüzde 55'i bulmaktadır. Görüşülenler arasındaki yarıyı aşkın bu bölümün, iktidarın seçimle belirlenmesi ilkesine sıkı sıkıya bağlı kesimi temsil ettiği düşünülebilir.

Tablo 43 - Seçimle mi gelmeli, tayinle mi?

	Seçim	Tayin	Toplam
Belediye başkanı	81.8	18.2	= 100.0
Vali	54.9	44.2	= 100.0

Araştırma bulguları, demokrasinin iktidarın seçimle belirlenmesi, yönetim hakkının çoğunluğa ait olması (majority rule) ilkesi üzerinde oldukça güçlü bir mutabakatın varlığına işaret etmektedir. Buna karşılık, azınlıkta kalanların haklarının korunması (minority rights) ilkesinin aynı ölçüde yaygın bir kabul görmediği söylenebilir. Demokrasiyi "çoğunluğun istediği herşeyin olması" ile az veya çok ilişkili bulanların oranının yüzde 77.4 gibi büyük bir çoğunlukta olması dikkat çekicidir.

Tablo 44 - Demokrasi ile çoğunluğun istediği herşeyin olması arasındaki ilişki

	Yüzde	
Çok ilişkili	48.6	
Az ilişkili	28.8	77.4
Pek ilişkili değil	14.3	
Hiç ilişkili değil	8.3	22.6

Toplam	100.0	

Güneydoğu ya da Kürt sorununa ilişkin sorumuza verilen yanıtlar da, azınlık hakları konusundaki yaygın tutumlar hakkında fikir verebilir. "Ülkemizin Güneydoğusu'ndaki sorunun çözümü için, aşağıda sayacağım üç şeyden hangisine öncelik verilmelidir?" şeklindeki soruya verilen yanıtlar, bu sorunu bir haklar sorunu olarak görenlerin küçük bir azınlık olduğunu göstermektedir. Söz konusu sorunun çözümü için öncelikle ekonomik önlemler alınmasını önerenlerin oranı yüzde 49; askeri önlemlere öncelik verilmesini savunanların oranı da yüzde 30 dolayındadır. Soruna öncelikle siyasi çözüm aranmasından yana olanların oranı yüzde 14 dolayında kalmaktadır.

Tablo 45 - "Güneydoğu sorunu"nun çözümü nedir?

	Yüzde
Daha fazla yatırım	48.6
Askeri önlemler	29.5
Demokrasi ve insan haklarına önem	13.8

	100.0

"Türkiye'nin dertlerini seçimle gelmiş hükümetler mi; yoksa dürüst, adil ve kararlı bir diktatör mü daha iyi çözer?" şeklindeki sorumuza verilen yanıtlarda, otoriter tercihten yana olanların oranı biraz daha artarak yüzde 23'e yaklaşmaktadır. İki veya daha çok partili düzenden yana olanların oranı yüzde 83.5 iken, Türkiye'nin sorunlarını en iyi seçimle gelen bir hükümetin çizebileceğine inananların oranının yüzde 77.4'e inmesi, demokratik düzene olmasa da seçimle gelen yöneticilere, politikacılara duyulan tepkinin bir sonucu olarak da yorumlanabilir.

Tablo 46 - Türkiye'nin sorunlarını seçimle gelmiş hükümetler mi, adil ve kararlı bir diktatör mü daha iyi çözer?

	Yüzde
Seçimle gelen hükümet	77.4
İyi diktatör	22.6

Toplam	100.0

Nitekim, "Genel olarak düşünecek olursanız, politikacıların bu memlekete daha çok zararları mı oldu, yoksa yararları mı?" şeklindeki soruya verilen yanıtlar, Türkiye'de seçmenlerin demokratik düzene bağlılıklarına rağmen politikacılara karşı ciddi bir güvensizlik duyduklarını ortaya koymaktadır. Politikacıların memlekete "zararlı" olduklarını düşünenler, yüzde 41.5 gibi çok yüksek bir orandadır. "Yararlı" oldukları kanısını paylaşanlar ise yüzde 34.7 oranına inmektedir.

Tablo 47 - Politikacılar memlekete yararlı mı, zararlı mı?

	Yüzde
Zararlı	41.5
Eşit	23.9
Yararlı	34.7

Toplam	100.0

Politikacılara duyulan güvensizlik, başka bir soruda daha da güçlü olarak gözlenmektedir. "Bazılarına göre Türkiye'de hükümetler, oy endişeleri yüzünden, gerekli birçok kararı almaya cesaret edemiyor" görüşünü paylaşanlar yüzde 86.4 gibi çok yüksek bir orana tırmanmaktadır.

Tablo 48 - Hükümetler oy endişesi yüzünden gerekli kararları alamıyor

	Yüzde
Doğru	86.4
Yanlış	11.7
Diğer	1.9

Toplam	100.0

"Partiler, vatandaşın oyuyla ilgileniyor; yoksa düşünce ve istekleriyle değil" şeklindeki görüşü kısmen veya tamamen doğru bulanların oranı yüzde 96 gibi çok yüksek bir dü-

zeydedir. "Milletvekilleri seçimden hemen sonra kendilerini seçenleri unutuyor" görüşüne kısmen veya tamamen katılanların oranı yüzde 95'tir. "Politikacılar benim gibi insanların ne düşündüğünü öğrenmeye çalışmıyor" görüşünü kısmen veya tamamen benimseyenler de yine yüzde 89 gibi ezici bir çoğunluk oluşturmaktadır.

İstanbul araştırmasında görüşülen on kişiden yaklaşık dokuzunun politikacılara güvensizliğini dile getirmesine karşılık, Türk Silahlı Kuvvetlerine oldukça yüksek güven duyulduğu görülmektedir. Çok partili demokratik düzene geçilmesinden bu yana gerçekleşen üç askeri müdahaleye karşın, Silahlı Kuvvetler demokrasinin teminatı olarak algılanmaktadır. "Türk ordusu, demokrasinin teminatıdır" görüşüne kısmen veya tamamen katılanların oranı yüzde 82.5 gibi çok yüksek bir düzeydedir.

Tablo 49 - Partiler, politikacılar, orduyla ilgili görüşler...

	Tamamen doğru	Kısmen doğru	Kısmen yanlış	Tamamen yanlış	Toplam
Partiler vatandaşın oyuyla ilgili	78.5	17.6	2.1	1.8	= 100.0
Seçimden sonra seçmeni unuttur	76.4	19.0	2.3	2.3	= 100.0
Benim düşüncemle ilgilenmez	70.1	19.0	5.3	5.6	= 100.0
Ordu, demokrasinin teminatıdır	67.1	15.4	6.8	10.7	= 100.0

SİYASETİN AMACI

"Siyasette her amaca birden ulaşmak mümkün olamıyor. Sizce, sayacağım dört amaçtan hangisi en önemlisidir?" şeklindeki soruya verilen yanıtlar, Türkiye'de insanların siyasetten ya da iyi işleyen bir siyasal düzenden öncelikli beklentilerinin neler olduğu hakkında fikir vermektedir. Siyasette en önemli amacın "ülkede huzur ve düzeni sağlamak" olduğunu söyleyenler çoğunluktadır (yüzde 53.2). Siyasetin en önemli amacının "Hayat pahalılığı ile mücadele etmek" olduğu kanısını paylaşanlar yüzde 19.1 ile ikinci geniş kesimi oluşturmaktadır. "Düşünce özgürlüğünü tam olarak sağlamak" ve "ülke yönetiminde halkın sesini daha fazla duyurmak" gibi siyasal düzenin demokratik ilkelere göre işlemesine öncelik verenler (her ikisi de yüzde 13.8 oranıyla) son sıralarda gelmektedir.

Tablo 50 - Siyasette en önemli amaç hangisidir?

	Yüzde
Huzur ve düzen	53.2
Pahalılıkla mücadele	19.1
Düşünce özgürlüğü	13.8
Yönetimde halkın sesi	13.8

Toplam	100.0

Siyasetin en önemli amacına 2, ikinci derecedeki önemli amacına 1 puan verilerek yapılan bir puanlama da "huzur ve düzen"i en yukarıya yerleştirmektedir. Onu, sırasıyla, "pahalılıkla mücadele," sonra "düşünce özgürlüğünü sağlama" ve en sonda da "yönetimde halkın sesini duyurma" amaçları izlemektedir.

Tablo 51 - Siyasette en önemli amaçlar hangileridir?
(Birinci amaç 2 + ikinci amaç 1 puan üzerinden puanlama)

	Puan	Puan Yüzdesi
Huzur ve düzen	563	43.3
Pahalılıkla mücadele	311	23.9
Düşünce özgürlüğü	228	17.5
Yönetimde halkın sesi	199	15.2
	----	-----
Toplam	1301	100.0

"Size göre bugün Türkiye'nin en önemli sorunu nedir?" şeklindeki soruya verilen yanıtlar da, siyasi ve ekonomik istikrarla ilgili taleplerin, demokratikleşmeyle ilgili taleplere göre çok daha ağır bastığına işaret etmektedir. "Bugün Türkiye'nin en önemli sorunu"nun enflasyon olduğunu söyleyenlerin oranı yarıya yaklaşmaktadır (yüzde 45.7). Görüşülenlerin dörtte biri dolayında bir bölümü (yüzde 25.4) en önemli sorunun terör olduğu kanısındadır. Kürt sorunu, demokrasi, insan hakları gibi demokratikleşmeyle ilgili sorunlara öncelik verenlerin oranı yüzde 5'in altında kalmaktadır.

Tablo 52 - Ülkenin en önemli sorunu nedir?

	Yüzde
Enflasyon	45.7
Terör	25.4
İşsizlik	3.8
Yobazlık	3.6
Kürt sorunu	1.7
Demokrasi, insan hakları	1.7
Dinsizlik	1.4
Diğer	16.8

Toplam	100.0

HOŞGÖRÜ

Demokratik düzenin gerektirdiği temel tutumlardan biri, demokratik politik kültürün belki en önemli ögesi, kişilerin farklı inançları, görüşleri ve yaşama biçimlerini saygıyla karşılamaları, onlara hoşgörüyle bakmalarıdır. Araştırmamız farklı inanç, düşünce ve davranış biçimlerine ne denli hoşgörüyle yaklaşıldığı konusunda ilginç bilgiler sağlamaktadır.

"Aşağıda sayacağımız insanlardan hangilerinin komşunuz olmasını istemezsiniz?" şeklindeki sorumuza verilen yanıtlar, toplumumuzdaki hoşgörü düzeyinin oldukça düşük olduğunu düşündürecek niteliktedir. Büyük çoğunluklar, bazı insan grupları ile "komşu olmak" gibi oldukça kısıtlı bir sosyal ilişki içinde dahi olmak istememektedir. Komşu olarak istenmeyen kimselerin başında esrar ve alkol düşkünleri (sırasıyla yüzde 92.9 ve 87.8) gelmesi olağan görülebilir. Eşcinseller de yüzde 86.5 ile toplumun yaklaşık onda dokuzunun istemediği, "hemen hiç istenmeyen" komşular kategorisinde yer almaktadır. Araştırmamızda görüşülen kimselerin dörtte üçü (yüzde 74-77 dolayında bir bölümü) aşırı sağcılar, aşırı solcular, AIDS'li hastalar ve sabıkalıları komşu olarak istememektedir. Evlenmeden birlikte oturan çiftleri komşu olarak görmek istemeyenlerin oranı da yüzde 60.7 ile belki şaşırtıcı ölçüde yüksek görünmektedir.

"Dindar olmayanlar" (yüzde 34.6), Museviler (Yüzde 33.8) ve Hristiyanlar (yüzde 31.2), çoğunluğun itiraz etmediği, ama yine hatırı sayılır genişlikte kesimler tarafından istenmeyen komşular arasında yer almaktadır. Bu bulgular, farklı dinsel inanışlara hoşgörüyle bakmayanların toplumun üçte biri gibi bir kesimini oluşturduğuna işaret etmektedir. "Araplar"ı komşu olarak istemeyenlerin oranının da yüzde 37 gibi yüksek bir düzeyde olması, hoşgörüsüzlüğün belki dinle değil farklı milletlere ve inançlara karşı önyargıların yaygınlığıyla ilgili olduğunu düşündürmektedir. Farklı siyasi görüşte komşu istemeyenlerin oranını (yüzde 15.7) da toplumumuzda siyasi bağnazlığın yaygınlığı konusunda bir ölçü olarak yorumlamak mümkün olabilir.

Tablo 53 - Komşu olarak kimleri istemez?

	Yüzde
Esrarkeş	92.9
Alkolik	87.8
Eşcinsel	86.5
Aşırı solcu	77.2
Aşırı sağcı	76.7
AIDS'li	76.7
Sabıkalı	74.0
Birlikte yaşayan	60.7
Çok kalabalık aile	36.7
Arap	37.0
Dindar olmayan	34.6
Musevi	33.9
Hristiyan	31.2
Bekar	24.7
Farklı siyasi görüşte	15.7
Öğrenci	9.0

Demokratik politik kültürün bir başka göstergesi, yurttaşların demokratik hak ve özgürlükleri ne ölçüde benimsedikleri, bu hak ve özgürlüklerin kullanılmasına ne ölçüde saygılı olduklarıdır. Hak ve özgürlüklere saygının yaygınlığını ölçmek amacıyla sorduğumuz sorulardan bazıları basın ve yayın özgürlüğüyle ilgiliydi. Alınan yanıtlar, yurttaşlar arasında basın özgürlüğünün kısıtlanmasından yana hayli güçlü bir eğilimin varlığına işaret etmektedir. Araştırmada görüşülen kimselerin yarısından fazlası gazetelerde "ülke çıkarlarına aykırı haberlerin," "açık saçık yazı ve resimlerin," "demokrasi karşıtı yazıların" ve "dine ters yazıların" yasaklanması gerektiği kanısını dile getirmiştir. "Yıkıcı, bölücü yazıların" ve "devlet adamlarıyla alay eden yazıların" yasaklanmasını isteyenlerin oranı da yarıya yaklaşmaktadır. Görüşülenlerin yaklaşık dörtte birinin (yüzde 23.5) "Hükümete ağır eleştiriler içeren yazıların" dahi yasaklanmasından yana olması, basın özgürlüğü konusunda toplumumuzda hayli yaygın bir inançsızlık olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 54 - Gazeteler bu konuları yazmalı mı?

	Serbest	Kısıtlı	Yasak	Toplam
Ülke çıkarına aykırı haber	17.6	22.5	59.9	= 100.0
Açık saçık yazı ve resimler	13.0	29.2	57.9	= 100.0
Demokrasi karşıtı yazılar	24.4	23.3	52.3	= 100.0
Dine ters yazılar	23.5	24.4	52.1	= 100.0
Yıkıcı bölücü yazılar	24.2	27.7	48.1	= 100.0
Devlet adamlarıyla alay	19.0	35.0	45.9	= 100.0
Kişilerin özel hayatı	20.2	38.7	41.1	= 100.0
Hükümete ağır eleştiriler	43.7	32.8	23.5	= 100.0
Politikacıların özel hayatı	44.7	39.5	15.8	= 100.0
İş adamlarının kazanıları	79.1	12.3	8.6	= 100.0
Terörist haberleri	79.1	12.3	8.6	= 100.0

"Ülke çıkarlarını ilgilendiren" haberler konusunda gazetelerin nasıl bir yol özllemeleri gerektiğine ilişkin soruya verilen yanıtlar da, basın özgürlüğü konusunda toplumun hemen hemen eşit genişlikte üç kesime ayrıldığını düşündürmektedir. Görüştüğümüz her üç kişiden biri (yüzde 33.3) "Devlet, ülke çıkarları gerektirdiği zaman, gazetelere kısıtlama getirebilmelidir" şeklindeki yasakçılı görüşe katılmaktadır. "Gazeteler, ülke çıkarlarını gözönünde bulundurarak bazı haberleri basmaktan gönüllü olarak vazgeçmelidir," diyen "gönüllü kısıtlama" yanlıları da görüşülenlerin üçte biri (yüzde 34.5) dolayındadır. "Gazeteler, devlet politikası ile uyuşmasa bile, her türlü haberi basabilmelidir. Bu konuda hiç bir kısıtlama olmamalıdır," diyen ve "liberaller" olarak anlandırabileceğimiz kesim de geri kalan üçte biri (yüzde 32.2) meydana getirmektedir.

Tablo 55 - Gazeteler ülke çıkarlarını ilgilendiren haberlerde ne yapmalı?

	Yüzde
Gönüllü kısıtlama uygulamalı	34.5
Devlet tarafından kısıtlanmalı	33.3
Tamamen serbest olmalı	32.2

Toplam	100.0

TV kanalları üzerinde devlet denetiminden yana olanların oranı yüzde 69.1 dolayındadır. Özel TV kanallarının yayınlarında tamamen serbest olmalarından yana olanlar ise yüzde 26.5 oranında kalmaktadır. Bulgular, gazetelerin ve televizyonların yayınlarında tam bir özgürlüğe sahip olmasını savunan (sırasıyla yüzde 32 ve 26), yaklaşık yüzde 30 oranındaki "liberal" bir azınlık dışında kalan, toplumun büyük çoğunluğunun basın özgürlüğü üzerinde kısıtlayıcı bir rejimden yana bir tutum sergilemektedir.

Tablo 56 - Özel TV kanalları serbest olsun mu?

	Yüzde
Devlet denetimi gerekir	69.1
Serbest olmalı	26.5
Diğer	4.4

Toplam	100.0

Hak ve özgürlüklerin kullanılmasıyla ilgili tutumları araştıran başka bir soru da, sendika özgürlüğünü konu almaktadır. Yaklaşık elli yıldır sendika kurma özgürlüğünün mevcut olduğu bir ülkede, "Birbiriyle rekabet eden birçok sendika olması, karışıklığa ve gereksiz çatışmalara yol açar. İşçileri temsil edecek tek bir yetkili sendika olmalıdır" görüşünü savunanların toplumun yüzde 42 gibi çok geniş bir kesimini oluşturması, araştırmamızın en çarpıcı sonuçlarından biridir. Bu sonuç, son yıllarda toplumda sendikaların "haksız" taleplerde bulunduğuyla ilişkin görüşlerin yaygınlaşmasıyla ilgili görülebilir.

Tablo 57 - Kaç sendika olmalı?

	Yüzde
Çok sendika	58.1
Tek sendika	41.9

Toplam	100.0

Temel siyasal haklardan biri olan toplantı ve gösteri düzenleme özgürlüğüyle ilgili görüşler de, toplumumuzda siyasal özgürlüklerin kısıtlanmasından yana tutumları paylaşan azımsanmayacak bir kesimin bulunduğunu doğrular niteliktedir. "Polisin bir gösteriyi dağıtmak için güç kullanması"ndan yana olanların oranı yüzde 28'i; "ülkede hiç bir gösteriye izin verilmemesi" gerekir diyen yasakçıların oranı ise yüzde 16'yı bulmaktadır.

Tablo 58 - Gösteri hakkıyla ilgili görüşler

	Evet	Şartlara bağlı	Hayır	Toplam
Polis zorla dağıtmalı	28.1	41.3	30.6	= 100.0
Gösteri yasak olmalı	16.0	31.0	53.0	= 100.0

OTORİTERLİK

Toplumumuzda azımsanmayacak ölçüde yaygın olduğu anlaşılan, demokratik bir politik kültürle bağdaşmayan otoriter-yasakçı tutumların birçoğunun çocukluktan kazanıldığı düşünülebilir. Ailelerde yaygın olarak görülen baskıcı ve yasakçı çocuk yetiştirme tarzının, toplumda otoriter tutumların yaygınlığıyla ilişkili görülebilir.

Tablo 59 - Çocuk yetiştirmeye ilgili görüşler...

	Doğru	Yanlış	Toplam
Çocuk anababaya itirazsız itaat etmeli	63.8	36.2	= 100.0
Çocuk öğretmeni itirazsız dinlemeli	55.3	44.7	= 100.0
Kızını dövmeyen dizini döver	53.1	46.9	= 100.0
Çocuk büyüklerle fazla konuşmamalı	51.2	48.8	= 100.0
Çocuk dövülmemeli	74.4	25.6	= 100.0
Çocuk anababaya itiraz edebilir	83.4	16.6	= 100.0
Çocuk öğretmenle tartışabilmeli	96.5	3.5	= 100.0

Araştırma bulguları, bu konuda çelişkili sonuçlar vermektedir. "Aile terbiyesi, çocuğun anne ve babasına itirazsız itaat etmesini gerektirir" görüşünü kısmen veya tamamen doğru bulanların oranı yüzde 64 dolayında iken, "Çocuk gerektiğinde ana-babasına itiraz

edip, onların söylediğinin yanlış olduğunu ileri sürebilmelidir" görüşüne kısmen veya tamamen katılanların oranı da yüzde 83.4'e ulaşmaktadır. "Çocuk öğretmenin sözünü itirazsız dinlemelidir," görüşüne katılanların oranı yüzde 55 dolayındayken, "Çocuk sınıfta öğretmenle fikirlerini serbestçe tartışabilmelidir" diyenler görüşülenlerin tamamına (yüzde 96.5) yaklaşmaktadır. "Kızını dövmeyen dizini döver," sözünü onaylayanların oranı yüzde 53'ü bulurken, "Çocuk ne yaparsa yapsın, anne-baba çocuğunu dövmemelidir" görüşüne katılanlar yüzde 74.4 oranındadır. Görüşülenlerin birçoğunun sorulara tutarlı yanıtlar vermeyişleri, soruların yanlış anlaşılmış olmasından kaynaklanabileceği gibi, toplumun birbirine zıt değer ve tutumların çatıştığı bir ortamı yaşamakta olduğunu da düşündürülebilir.

Tablo 60 - Anababaya sevgi ve saygı...

	Yüzde
Şartsız sevgi saygı	77.9
Hak ederse	22.1

Toplam	100.0

Araştırmada görüşülen kimseler arasında büyük çoğunluk, çocukların anne ve babalarına şartsız sevgi ve saygı göstermeleri gerektiği görüşünü de paylaşmaktadır. "İnsan anne ve babasını, hatalarına rağmen, kayıtsız ve şartsız sevip saymalıdır" diyenlerin oranı yüzde 78 düzeyindedir. "Sevgi ve saygıyı hak etmeyen anne ve babayı, çocuğu da sevip saymak zorunda değildir," diyen ve çocuk yetiştirmede oldukça liberal bir tutumu benimseyenler ise yüzde 22 dolayında kalmaktadır.

Çocuk yetiştirirken dikkat edilmesi gereken hususlarla ilgili görüşler, "hayırlı evlat, itaatkâr, dindar olma" gibi otoriter değerlere verilen önemin, "hoşgörülü, yaratıcı olma" gibi özgürlükçü ve demokratik bir kültüre özgü değerlere göre biraz daha ağır bastığına işaret etmektedir. Bunun yanında "sorumlu, terbiyeli, çalışkan olma" gibi "evrensel" olarak niteleyebileceğimiz değerlerin en büyük önceliğe sahip olduğu görülmektedir. Çocuk yetiştirmede dikkat edilecek hususları, birinci sırada önemli görülene 2, ikinci sırada önemli görülene 1 puan vererek yaptığımız bir hesaplama şu sonuçları vermektedir: Sorumlu, terbiyeli, hayırlı evlat olma gibi değerler toplam 230 puanın üzerinde puan toplayarak sıralamanın zirvesine yerleşirken; itaatkâr, dindar olma gibi otoriter değerler yanında; hoşgörülü, yaratıcı olma gibi demokratik değerler 60-75 dolayında puan toplamaktadır. Bu bulgular, toplumun çocuk yetiştirmede otoriter değerlerden demokratik değerlere doğru bir geçiş dönemini yaşadığını düşündürmektedir.

Tablo 61 - Çocuk yetiştirirken dikkat edilecek en önemli iki husus...

(Birinci tercihe 2, ikinci tercihe 1 puan üzerinden)

	Puan
Sorumlu olması	302
Terbiyeli olması	267
Hayırlı evlat olması	237
Çalışkan olması	194
İtaatkar olması	75
Dindar olması	68
Hoşgörülü olması	61
Yaratıcı olması	59
Tutumlu olması	34

Araştırma bulguları, otoriter tutumların iş hayatında daha azaldığı izlenimi uyandırmaktadır. "Amirin (yöneticinin) talimatına ne olursa olsun uyulmalıdır" görüşünü paylaşanların oranı yüksekçe olmakla birlikte yüzde 28.5'i geçmemektedir. "Talimatlara doğruluğuna inanmadıkça uyulmamalıdır" şeklindeki demokratik tutumu onaylayanlar ise büyük çoğunluktadır (yüzde 71.5).

Tablo 62 - İş hayatında...

	Yüzde
Amirin talimatına kesin uyulmalı	28.5
Talimat doğruysa uyulmalı	71.5

Toplam	100.0

İdam cezasıyla ilgili görüşler de toplumumuzda otoriter tutumların gücünü yitirmekte olduğunu düşündürmektedir. İdam cezası konusunda toplum ikiye ayrılmaktadır. idam cezasının "kesinlikle kalkmasından" yana olduklarını söyleyenlerin oranı yarıya yaklaşmaktadır (yüzde 47.5).

Tablo 63 - İdam cezası olmalı mı, kalkmalı mı? (N = 421)

	Yüzde
İdam cezası verilebilir	52.5
Kesinlikle kalkmalı	47.5

Toplam	100.0

Hangi suçların idamlık suçlar olduğuna ilişkin soruya verilen yanıtlar, idam cezasından yana olan kimseler arasında, bu cezanın bütün ülkelerde ve Türkiye'de normal olarak verildiği kasıtlı olarak adam öldürme suçu dışındaki suçlara da uygulanmasını isteyenlerin oranının bir hayli yüksek olduğunu göstermektedir. Araştırmada görüşülen kimselerin yüzde 42'sinin ırz düşmanlarının, yüzde 34'ünün uyuşturucu madde kaçakçılarının, yüzde 22'sinin adam öldürmeyen anarşistlerin, yüzde 18'inin rüşvet alanların, yüzde 14'ünün hileli mal satanların, yüzde 10'unun da karaborsacıların idam edilmelerinden yana olmaları, toplumsal sorunlara baskıcı-otoriter çözümlerden yana olan kimselerin yaygınlığı konusunda fikir veren çarpıcı bir bulgudur.

Tablo 64 - Hangi suçlara idam cezası verilmeli? (N = 228)

	İdam Yanlıları (N=228)	Genel (N=421)
Irz düşmanları	77.2	41.8
Uyuşturucu kaçakçıları	62.7	33.5
Adam öldürmeyen anarşistler	41.1	21.9
Rüşvet alanlar	33.6	18.1
Hileli mal satanlar	26.2	14.0
Karaborsacılar	19.5	10.5
	-----	-----
Toplam	100.0	100.0

DEMOKRASİNİN ANLAMI

Demokrasi, en basit şekliyle, çoğunluğun oyunu alan partilerin yönetime geldiği; azınlıkta kalanların ise hiç bir çoğunluk tarafından çiğnenemeyecek temel hak ve özgürlüklere sahip oldukları bir siyasi rejim olarak tanımlanabilir. Acaba Türkiye'de demokrasi herkes için bu anlama mı gelmektedir, yoksa demokrasiye başka anlamlar da yüklenmekte midir?

Tablo 65 - Demokrasi aşağıdakilerle ne kadar ilişkili

	Çok İlişkili	Az İlişkili	Toplam
Halkın yönetime katılması	77.9	17.4	95.3
Özgürlük	76.2	17.6	93.8
Eşitlik	76.9	17.6	94.5
Ülkenin kalkınması	65.2	22.3	87.5
Azınlık hakları	62.2	24.2	86.4
Mahkemelerin hızı	59.2	24.6	83.8
Çoğunluğun her isteğinin olması	48.6	28.8	77.4
Rüşvetin önlenmesi	48.7	27.0	75.7
Pahalılığın azalması	47.8	25.2	73.0
Devletin fiyat kontrolü	46.2	21.0	67.2
Devletin herkese iş bulması	36.8	30.0	66.8
Devletin şirketleri denetlemesi	41.6	20.3	61.9
Cinsel serbestlik	20.8	21.5	42.3

"İnsanlar demokrasiyi çok değişik şekillerde anlayabiliyor. Sayacağım şeylerin demokrasiyle ne kadar ilişkili olduğunu söyleyiniz" şeklindeki sorumuza verilen yanıtlar, halkın yönetime katılması, özgürlük, eşitlik, azınlık hakları gibi gerçekten demokrasiyle ilişkili kavramların demokrasiyle az ya da çok ilişkili görülen kavramların başında geldiğini göstermektedir. Görüşülenlerin yüzde 86 ila yüzde 95 arasındaki bir bölümü demokrasiyi bu kavramlarla ilişkili görmektedir.

Ancak verilen yanıtlar toplumumuzda bir yönetim biçimi olan demokrasiyi, hiç ilişkisi olmayan bazı kavramlarla da ilişkili görenlerin oranının hayli yüksek olduğunu göstermektedir. Görüşülenlerin yüzde 86'sı demokrasi ile "ülkenin kalkınması " arasında çok (yüzde 62) ya da az (yüzde 24) bir ilişki bulunduğu kanısındadır.

Sorularımızı yanıtlayanların yüzde 62 ila yüzde 84 arasında değişen büyük bölümlerinin, demokrasiyi hiç ilişkisi olmayan "mahkemelerin hızlı bir şekilde çalışması", "rüşvetin önlenmesi", "hayat pahalılığın azalması", "devletin fiyatları kontrol etmesi", "devletin herkese iş bulması", "devletin banka ve şirketleri kontrol etmesi" gibi kavramlarla az ya da çok ilişkili görmeleri ilgi çekicidir. Bu bulgular toplumumuzun büyük çoğunluğunun demokrasiye, bir siyasal yönetim biçimi olmanın ötesinde anlamlar yüklediklerini ortaya koymaktadır. Bulgular Türkiye'de insanların büyük çoğunluğunun demokrasiye siyasi anlamlar yanında ekonomik anlamlar da yükledikleri; demokrasiden yalnızca siyasi özgürlük değil, ekonomik refah da beklendiği şeklinde yorumlanabilir.

SİYASAL KATILMA

Türkiye'de yurttaşlar ne ölçüde siyasete katılmaktadır? Siyasete katılmanın ilk adımının siyasete ilgi duyma olduğu söylenebilir. Acaba yurttaşlar siyasetle ne kadar ilgilidir? Siyasal gelişmeleri izlemeye ne kadar zaman ayırmaktadır? Siyaseti tartışmakta; başkalarını kendi görüşüne kazanmaya çalışmakta mıdır?

"Siyaset sizin için ne kadar önemlidir?" şeklindeki sorumuza verilen yanıtlar, görüşülenlerin yüzde 60 dolayındaki oldukça geniş bir kesiminin siyaseti kendileri için az veya çok önemli gördüklerini ortaya koymaktadır. Pek önemli bulmayanlar (yüzde 24) görüşülenlerin dörtte biri dolayındadır. Siyaseti hiç önemli bulmadıklarını söyleyenler ise yüzde 15 dolayında kalan oldukça küçük bir azınlıktır.

Tablo 66 - Siyaset sizin için ne kadar önemli?

	Yüzde	
Çok önemli	18.3	
Az önemli	42.8	61.1
Pek önemli değil	24.3	
Hiç önemli değil	14.6	38.9
	-----	-----
Toplam	100.0	100.0

SİYASAL İLGİ

Siyasete duyulan ilginin yoğunluğunu ölçmeye yönelik sorularımıza verilen yanıtlar,

en yoğun ilgi odağının televizyon kanallarından yayımlanan politikacıların katıldıkları açık oturumlar olduğunu göstermektedir. Bu tür programları "sık sık" veya "Ara sıra" izlediklerini söyleyenlerin oranı yüzde 79 dolayına ulaşmaktadır. Gazetelerdeki siyasi haberleri sık sık ya da ara sıra okuduklarını söyleyenlerin oranı da yüzde 69'u balmaktadır. Bu bulgular Türkiye'de yurttaşların büyük çoğunluğunun televizyon ve gazetelerden siyaseti izlediklerini göstermektedir. Siyasete ilginin daha aktif biçimlerine katılma daha az yaygın görülmektedir. Sık sık ya da ara sıra arkadaşlarıyla politika konuştuklarını söyleyenlerin oranı yüzde 51 dolayındadır. Başkalarını kendi destekledikleri partiye oy vermek için ikna etmeye çalıştıklarını söyleyenlerin oranı yüzde 18 dolayına inerken, sık sık ya da ara sıra siyasi toplantılara katıldıklarını belirtenlerin oranı yüzde 11'i geçmemektedir.

Tablo 67 - Ne kadar sık yapar?

	Sık sık	Ara sıra	Seyrek	Hiç	Toplam
TV'de açık oturum izlemek	42.5	35.8	10.4	11.3	= 100.0
Gazetede siyasi haber okumak	34.2	34.4	15.2	16.2	= 100.0
Arkadaşlarla politika konuşmak	15.2	35.8	20.3	28.6	= 100.0
Başkalarını partisine ikna	5.1	12.5	13.2	69.3	= 100.0
Siyasi toplantıya katılmak	3.0	8.1	9.9	79.0	= 100.0

SIYASAL BİLGİ

Yukarıdaki bulgulara dayanarak, Türkiye'de toplumun en az yarısının siyaseti az veya çok önemli bulduğunu ve siyasi gelişmeleri yakından veya oldukça yakından izlediğini söyleyebiliriz. Siyasete duyulan bu ilgi, Türkiye'de insanları siyaset konusunda ne ölçüde bilgilendirmektedir? Türkiye'de kişilerin siyasi bilgi düzeyi nedir?

Tablo 68 - Valiler nasıl göreve gelir?

	Yüzde
Atamayla	52.8
Seçimle	2.5
Bilmiyor	41.9
Diğer	2.8

Toplam	100.0

Bu konulara ışık tutmak amacıyla sorduğumuz Türkiye'deki siyasal sistemle ilgili bazı çok basit sorulara verilen yanıtlar, siyasi bilgi düzeyinin oldukça düşük olduğuna işaret etmektedir. Valilerin atamayla göreve geldiklerini bilenlerin oranı yüzde 53 dolayındadır. Cumhurbaşkanı'nın TBMM tarafından seçildiğini bilenlerin oranı da yüzde 58'i geçmemektedir.

Tablo 69 - Cumhurbaşkanı'nı kim seçer?

	Yüzde
TBMM	57.8
Hükümet, iktidar, halk, devlet	30.5
Bilmiyor	9.2
Diğer	2.5

Toplam	100.0

Müzik, eğlence, basın, iş ve siyaset dünyasından seçtiğimiz bazı ünlü kişilerin adlarını vererek, kim olduklarını sorduğumuz sorular, beklenebileceği gibi, müzik ve eğlence dünyasından ünlülerin en çok tanınan kimseler olduğunu ortaya koymaktadır. Sezen Aksu ve Halit Kıvanç'ın kim olduğunu bilenlerin oranı yüzde 90-95 düzeyindedir. Buna karşılık, araştırmamızın yapıldığı sırada, ekonomiden sorumlu devlet bakanı olan, sonradan Başbakan Tansu Çiller'in kim olduğunu bilenlerin oranı yüzde 80'in altında kalmaktadır. Araştırmamızın yapıldığı sırada milli eğitim bakanı olan Köksal Toptan'ın kim olduğunu doğru olarak söyleyebilenlerin oranı yüzde 54'ü geçmemektedir. O sırada TÜSİAD başkanlığı görevini yürüten Bülent Eczacıbaşı'nın kim olduğunu bilenlerin (yüzde 60), o sıra Genel Kurmay Başkanı Doğan Güreş'i tanıyanlardan (yüzde 37) çok daha geniş bir kesim olması dikkat çekicidir.

Tablo 70 - Aşağıda sayacağım isimlerin kim olduğunu söyler misiniz? Yüzde

	Doğru	Yakın	Toplam
Sezen Aksu	96.8	0.5	97.3
Halit Kıvanç	90.8	2.3	93.1
Tansu Çiller	77.8	12.7	90.5
Bill Clinton	73.5	5.3	78.8
Köksal Toptan	54.0	9.0	63.0
Bülent Eczacıbaşı	59.7	2.1	61.8
Doğan Güreş	37.1	14.5	51.6
François Mitterand	43.8	5.8	49.6
Meriç Köyatası	39.6	1.6	41.2

"Şu andaki dışişleri bakanının adını hatırlayabiliyor musunuz?" şeklindeki görece zor sorumuzu, "Hikmet Çetin" diyerek doğru olarak yanıtlayanların oranı da yüzde 41 dolayındadır.

Tablo 71 - Dışişleri bakanı kimdir?

	Yüzde
Doğru yanıt	41.0
Yakın	6.6
Bilmiyor / Yanıt yok	52.4

Toplam	100.0

SIYASETİ ETKİLEME GÜCÜNE İNANÇ

İyi işleyen bir demokraside yurttaşların, kararların alınmasında etkili olabileceklerine inanmaları gerekir. Acaba Türkiye'de yurttaşlar siyaseti ne ölçüde etkileyebildikleri inancındadır? Kendilerini siyasetin pasif birer izleyicileri gibi mi görüyorlar, yoksa siyasi kararların alınmasında kendilerinin sözünün geçtiğine inançları var mıdır?

Araştırmada görüştüğümüz kimselerin ezici bir çoğunluğu (yüzde 87) Türkiye'de hükümeti etkilemenin tek yolunun seçimlerde kullanılan oy'dan ibaret olduğu kanısındadır. Görüşülenlerin yüzde 62'si bu görüşü tamamen, yüzde 25'i de kısmen doğru bulmaktadır. "Benim gibi insanların Ankara'daki hükümete sesini duyurması mümkün değildir" görüşüne katılanların oranı, biraz azalmakla birlikte, yüzde 75 dolayındadır. Bunların yaklaşık yüzde 50'si bu görüşün tamamen, yüzde 25'i de kısmen doğru olduğu düşüncesindedir. "Siyaset ve hükümet işleri o kadar karmaşık ki, benim gibi sade bir vatandaşın olan bitenleri takip etmesi ve anlaması her zaman mümkün olmuyor" görüşüne katılanlar da yine yüzde 75 oranındadır. Görüşülenlerin yüzde 52'si bu görüşü tamamen, yüzde 23'ü kısmen geçerli görmektedir.

Yukarıda sayılan görüşleri "tamamen" doğru bulanları ölçü aldığımızda, toplumun yüzde 50-60 dolayındaki büyük kesiminin kendisini siyaseti anlamaktan ve (seçimlerde verilen oy dışında) hükümeti etkilemekten aciz görmesi, Türkiye'de demokratik düzen açısından oldukça olumsuz bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Toplumun en az yarısı, seçimler dışında kendini siyasi sürecin bir seyircisi olarak algılamaktadır.

Tablo 72 - Aşağıdaki görüşlere katılır mısınız?

	Tamamen	Kısmen	
	Doğru	Doğru	Toplam
Hükümeti etkilemenin tek yolu oydur	62.4	24.7	87.1
Hükümete sesini duyurmak olanaksız	50.2	25.8	76.0
Sade vatandaş siyaseti anlamaz	52.0	23.1	75.1

"Sizce memleketimizde devletten haksız muamele gören bir vatandaş, hakkını kolaylıkla alabilir mi? Yoksa hakkını alması çok zor ya da imkansız mıdır?" şeklindeki soruya verilen yanıtlar, devletin adilliğine olan inancın zayıflığını göstermesi bakımından, endişe vericidir. Yurttaşların ezici bir çoğunluğu (yüzde 88.7) devletin kendisine yaptığı bir haksızlığı düzeltmenin çok zor (yüzde 68) ya da olanaksız (yüzde 21) olduğu kanısındadır. Ancak on kişiden biri devlet tarafından uğradığı haksızlığı "kolayca" düzeltebileceğine inanmaktadır.

Tablo 73 - Haksız muamele gören vatandaş hakkını arayabilir mi?

	Yüzde
Kolayca	11.3
Çok zor	67.6
Olanaksız	21.1

Toplam	100.0

SIYASAL PARTİLERE ÜYELİK

Siyasal katılmanın aktif biçimlerinden biri siyasi partilere üyelik olduğu söylenebilir. Araştırmada görüşülen kişilerin yüzde 11 dolayında bir bölümü siyasi partilere üye olduğunu ifade etmektedir. Üye olmadığını, fakat ileride olabileceklerini düşünenlerin oranı

yüzde 25 dolayındadır. Siyasi partilere hiç bir zaman üye olmayacaklarını söyleyenler ise yüzde 60 gibi geniş bir çoğunluk oluşturmaktadır.

Tablo 74 - Siyasi partiye üye oldu mu ya da üye mi?

	Yüzde
Evet	11.3
Üye değil, ama olabilir	25.2
Üye olmaz	59.6

Toplam	100.0

SIYASAL EYLEM

Çeşitli siyasal katılma biçimlerinin yurttaşlar tarafından ne ölçüde benimsendiğine ışık tutmak amacıyla sorduğumuz sorular, imza toplama, yasal grev ve yasal gösteri yürüyüşü gibi, kanunların izin verdiği siyasal eylem biçimlerinin toplumda geniş bir kabul gördüğüne işaret etmektedir. "Bir talep veya görüşü dile getirmek için imza toplama"yı onaylayanlar yüzde 86.5 oranındadır. Yasal grevleri onaylayanlar yüzde 86; yasal gösteri yürüyüşlerini onaylayanlar da yüzde 80 dolayında büyük çoğunluklar oluşturmaktadır. Buna karşılık, "kanuna aykırı olarak iş bırakmak", "gösteri amacıyla trafiği tıkamak" ve "işyeri işgal etmek" gibi yasa-dışı eylem yollarını onaylayanların oranı oldukça düşüktür. Bu eylem türlerinin ilke olarak veya bazı şartlar altında yapılabileceğini düşünenlerin oranı yüzde 14-26 arasında değişmektedir. Bu bulguları, siyasal katılımı yasal çerçeve içinde yürütmekten yana olan yurttaşların büyük çoğunlukta olduğu; toplumda yasa dışı-protesto eylemlerine başvurma eğiliminin görece zayıf olduğu şeklinde yorumlamak mümkün olabilir.

Tablo 75 - Aşağıdaki eylemleri onaylar mısınız?

	Onaylar	Şartlı	Yanlıştır	Toplam
İmza toplama	54.5	31.9	13.5	= 100.0
Yasal grev	58.6	27.3	14.0	= 100.0
Yasal yürüyüş	46.9	32.9	20.3	= 100.0
Kanunsuz grev	4.9	21.3	73.8	= 100.0
Gösteri için trafiği tıkama	3.7	11.7	84.5	= 100.0
İşyeri işgali	2.8	10.5	86.7	= 100.0

Katılınan eylem türlerine ilişkin bulgular da, yukarıda değinilen eğilimi doğrulamaktadır. Geçmişte imza toplama, yasal grev, yasal yürüyüş eylemlerine katıldıklarını (yüzde 15-21) veya gerekirse katılabileceklerini (yüzde 37-46) söyleyenlerin oranı, kanunların izin vermediği eylem biçimlerine katılmış olduklarını (yüzde 1-2) veya katılabileceklerini (yüzde 10-15) düşünenlere oranla çok daha yüksek oranlardadır.

Tablo 76 - Aşağıdaki eylemlere katıldınız mı?

	Katıldı Gerekirse katılır		Katılmaz	Toplam
İmza toplama	20.7	45.5	33.8	= 100.0
Yasal grev	10.7	46.3	42.9	= 100.0
Yasal yürüyüş	14.6	36.5	48.9	= 100.0
Kanunsuz grev	2.2	15.2	82.6	= 100.0
Gösteri için trafiği tıkama	2.4	10.6	87.0	= 100.0
İşyeri işgali	1.2	10.2	88.6	= 100.0

Araştırma bulguları, Türkiye'de en yaygın toplu siyasal katılma biçimlerinin imza toplama (yüzde 20.7), yasal gösteri (yüzde 14.6) ve yasal grev (yüzde 10.7) olduğuna işaret etmektedir. Milletvekilleriyle yüzyüze görüşme (yüzde 5.8), milletvekillerine ve bakanlara mektup yazma (yüzde 3.2-4.9) gibi siyasal karar sürecini bireysel olarak etkilemeye yönelik katılma biçimlerinin çok daha az yaygın olduğunu göstermektedir. Görüşülen kişilerin yüzde 12 dolayındaki bir bölümü en azından bir kez bir gazeteye mektup göndermiş olduklarını belirtmektedir.

Tablo 77 - Politikacılarla temas

	Yüzde
İşi için milletvekiliyle görüşme	5.8
İşi için milletvekiline mektup	3.2
Bakan, başbakana mektup	4.9
Gazeteye mektup	11.9

GÖRÜŞÜLENLERİN SOSYO-EKONOMİK STATÜSÜYLE İLGİLİ VERİLER

Tablo 78 - Cinsiyet dağılımı

	Yüzde
Erkek	51.0
Kadın	49.0

Toplam	100.0

Tablo 79 - Çalışma Durumu

	Yüzde
Çalışanlar	43.0
Çalışmayanlar	57.0
Ev kadını	26.5
Emekli	8.3
Öğrenci	7.1
İşsiz	6.5
Çalışmak istemiyor	4.1
Diğer	3.5

Toplam	100.0

Tablo 80 - Çalışanların iş durumu

	Yüzde
İşveren - yönetici	23.1
Meslek sahibi	2.7
Memur	19.6
İşçi	34.0
Çiftçi	12.1
Diğer	8.5

Toplam	100.0

Tablo 81 - Yaş gruplarına göre dağılım

	Yüzde
41 ve yukarısı	33.3
28 - 40 arası	33.6
27 ve daha genç	33.1

Toplam	100.0

Tablo 82 - Eğitim durumu

	Yüzde
Üniversite mezunu veya öğrencisi	16.0
En çok lise mezunu	38.0
Daha az	46.0

Toplam	100.0